

Berichten in het grensgebied tussen opinie en haat:
Een analyse van de communicatie van Vlaamse politieke
accounts op sociale media

Eindversie van het onderzoeksrapport

Nederlandstalige deel

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Unia
in antwoord op de projectoproep zoals beschreven in bestek nr. U2018/03

Copromotoren:

Martina TEMMERMAN & Roel COESEMANS
(Vrije Universiteit Brussel)

Onderzoeker:

Raymond HARDER

Voorwoord

Unia bestrijdt haatboodschappen voor de discriminatiegronden waarvoor we bevoegd zijn. Daarbij stellen we in verkiezingsperiodes telkens een stijging van het aantal meldingen vast. Het publiek debat woedt dan in alle hevigheid, in het bijzonder op sociale media. Het merendeel van de berichten die ons gemeld worden, vallen onder de vrijheid van meningsuiting en zijn dus juridisch gezien niet strafbaar. Ook berichten die schokken, verontrusten of kwetsen, vallen volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens onder de vrijheid van meningsuiting. Unia sluit zich hierbij aan. Beperkingen van de vrijheid van meningsuiting moeten de uitzondering blijven. Zeker wanneer het gaat om politieke kandidaten en politici. Zij krijgen in de rechtspraak van het Hof een ruimere vrijheid om hun ideeën uit te drukken. Dat is essentieel voor het democratisch debat. Toch tonen de meldingen van burgers en organisaties hun ongerustheid over de banalisering van stigmatiserende uitlatingen die 'de ander' op een negatieve en polariserende manier voorstellen, en die de sociale cohesie ondermijnen.

De stijging van het aantal online haatboodschappen mag dan weinig verrassend zijn, toch merken we een fundamentele verschuiving op. Het gaat niet langer enkel om het steeds duidelijker aftasten van grenzen, maar ook om de legitimering van de haatberichten. Dit soort discours bevindt zich in een 'grijze zone', omdat het verontrustend is zonder strafbaar te zijn. Zo bereidt het als het ware het terrein voor boodschappen voor die oproepen tot haat, geweld en discriminatie van bepaalde groepen. Het discours in de grijze zone is gebaseerd op een negatieve beeldvorming en kan ertoe leiden dat sommigen zich aangemoedigd en zelfs gerechtvaardigd voelen in het verspreiden van online haat. Meer nog, sommigen beroepen zich op de uitspraken van politici en hun scores om haatdragend en racistisch gedrag te vergoelijken.

De evolutie in haatberichten die we sinds 2014 vaststellen, vormt de aanleiding voor deze taalwetenschappelijke analyse van de boodschappen van politici, partijen en influencers op sociale media in verkiezingstijd. Om onze opdracht om online haatboodschappen te bestrijden uit te voeren, willen we begrijpen hoe online haat ontstaat, functioneert en opgang maakt. Wetenschappelijk onderzoek naar de ontwikkeling van discours dat aanzet tot discriminatie, haat en geweld is onmisbaar en biedt structurele inzichten die een aanvulling vormen op de meldingen die Unia ontvangt. Een team met onderzoekers van de Vrije Universiteit Brussel en UCLouvain heeft daarom discursieve patronen geanalyseerd in de politieke berichten in de aanloop naar de federale verkiezingen van mei 2019. Als expertisecentrum willen we op basis van dit werk twee doelstellingen realiseren: instrumenten ontwikkelen om de bezorgdheden van gealarmeerde burgers te kunnen opvangen en samenwerken met andere spelers die verontrustend discours willen tegengaan.

Dit rapport is het resultaat van een wetenschappelijk onderzoek dat uitgevoerd werd door de UCLouvain en de Vrije Universiteit Brussel. Wij danken de onderzoekers voor hun inzet en hun expertise.

Els Keytsman
Charlier

Directeur

Patrick

Directeur

Inhoud

1.	Inleiding.....	6
1.1.	Achtergrond en doelstellingen.....	6
1.2.	Taal in de grijze zone.....	7
1.3.	Politiek discours op sociale media.....	10
2	Methode.....	13
2.1	Dataselectie.....	13
2.2	Dataverzameling.....	14
2.3	Analyseprocedures.....	16
3	Resultaten.....	19
3.1	Gedetailleerde analyse van tien voorbeelden.....	20
3.2	Discursieve patronen in ons corpus.....	37
4	Conclusies.....	46
4.1	Kenmerken van de bestudeerde berichten.....	46
4.2	Vormen en functies van haatdiscours.....	47
5	Bibliografische referenties.....	50
6	Bijlagen.....	53
6.1	Lijsten van accounts.....	53
6.2	Bestudeerde hashtags/sleutelwoorden.....	55
6.3	Databank.....	55
6.4	Lexicon.....	55

1. Inleiding

1.1. Achtergrond en doelstellingen

De Belgische wetgeving heeft bepalingen over welke uitspraken als discriminerend kunnen worden geïnterpreteerd (de Genderwet, de Antiracismewet en de Antidiscriminatiewet). Maar vaak komen uitingen voor die volgens de wet niet strafbaar zijn, maar die toch als discriminerend ervaren (kunnen) worden. Dit onderzoek gaat daarom na wat de linguïstische kenmerken zijn van uitingen die gedaan worden in deze 'grijze zone' en die te maken hebben met afkomst/herkomst, religie en seksuele geaardheid. Het focust meer specifiek op **uitlatingen op sociale media** (Facebook en Twitter) **door politici en influencers**.

We hebben op het taalgebruik van de (politieke) 'elite' (cf. Deschouwer & Temmerman 2012) gefocust, omdat we ervan uitgaan dat die taal meer invloed heeft en meer de toon zet voor het maatschappelijke debat dan de taal van de 'gewone' socialemediagebruiker. We hebben voor elke Vlaamse politieke partij het officiële partij-account bekeken en de accounts van de kopstukken. Bovendien hebben we een aantal accounts gevolgd van personen die op dit moment als *influencers* in Vlaanderen beschouwd worden. De selectie van de accounts wordt besproken in 2.1.

In 2019 verzamelden en analyseerden we in twee periodes van een maand Facebook- en Twitterberichten van 35 verschillende Nederlandstalige accounts (zie bijlage 6.1). Om in een context bij de berichten te voorzien, hebben we ook krantenartikelen uit dezelfde periodes bestudeerd.

We hebben geprobeerd om ons Facebook- en Twittercorpus uit te breiden door ook nog op sleutelwoorden te zoeken. Dat waren woorden die we uit ons eigen socialemediagebruik kenden en die in contexten van problematisch discours zouden kunnen voorkomen (zoals bv. 'omvolking' en 'multicul'). We kwamen deze woorden echter of niet tegen, of op accounts die we toch al geselecteerd hadden, zodat ze niet voor een uitbreiding van de voorbeelden hebben gezorgd.

De opdracht van Unia was expliciet om het hele politieke en ideologische spectrum te bekijken. Voor de geselecteerde periodes en accounts hebben we echter voornamelijk bij één politieke partij (nl. Vlaams Belang) discutabel taalgebruik gevonden (zie 4.1). Dat is de reden waarom alle voorbeelden die hieronder besproken worden, uit het discours van die partij komen. Bij de *influencers* vonden we geen relevante voorbeelden.

Deze studie is parallel uitgevoerd voor het Franstalige landsgedeelte. Het Franstalige rapport [is eveneens te raadplegen op de website van Unia](https://www.unia.be/fr/publications-et-statistiques/publications/entre-opinion-et-discours-de-haine)¹.

¹ <https://www.unia.be/fr/publications-et-statistiques/publications/entre-opinion-et-discours-de-haine>

1.2. Taal in de grijze zone

De taal biedt heel wat technieken om inhoud en omfloerst weer te geven, om boodschappen te suggereren en te impliceren, en om indirect te communiceren. Bepaalde uitingen kunnen op die manier volgens de wet niet strafbaar zijn, maar toch discriminerende inhoud bevatten waarbij het moeilijk is om precies de vinger te leggen op het discriminerende aspect. Die uitingen bevinden zich in een zone tussen problematisch en niet-problematisch taalgebruik, die we de **grijze zone** hebben genoemd. Door een gedetailleerde analyse van tien voorbeelden zullen we proberen om de talige eigenschappen en technieken bloot te leggen die dit discours kenmerken.

Om te beginnen geven we hier een werkdefinitie van de *grijze zone*. In het kader van dit onderzoek beschouwen wij als problematisch en als deel uitmakend van de tussencategorie die wij de **grijze zone** hebben genoemd: **elk discours dat expliciet of impliciet een maatschappelijke groep voorstelt als minderwaardig, met minder recht op een gelijke behandeling en minder recht op respect**, waardoor discriminerende, haatdragende of zelfs gewelddadige attitudes of handelingen ten opzichte van die groep gerechtvaardigd kunnen worden. Wij leggen hieronder uit hoe wij tot deze definitie gekomen zijn.

Zoals de projectoproep voor dit onderzoek al aangaf, is de meerderheid van de uitingen door publieke figuren die aan Unia worden signaleerd omdat ze voor sommigen beledigend of problematisch zijn, niet wettelijk strafbaar. Deze uitingen vallen onder de vrijheid van meningsuiting.

Toch dragen sommige van deze uitingen bij aan het versterken van onverdraagzaamheid of kunnen ze aanzetten tot discriminatie. Wie deze uitspraken doet, kan niet gerechtelijk vervolgd worden, maar de uitspraken zelf kunnen wel afgekeurd worden. Unia kan de auteurs interpellieren over hun rol in het bijdragen aan denkbeelden, attitudes of daden die discriminerend zijn of zelfs kunnen leiden tot haatmisdrijven.

Hoe kunnen we nu het soort discours identificeren dat problematisch is omdat het ingaat tegen de principes van respect voor pluralisme en diversiteit, van non-discriminatie en gelijkheid tussen alle burgers? Hoe kunnen we dit discours afkeuren zonder de vrijheid van meningsuiting te ondergraven? Als we elk discours dat kritisch of negatief is ten opzichte van bepaalde groepen of personen aan de kaak stellen, lopen we het risico dat we het aantal opinies dat mag bestaan, reduceren en dat we alleen nog het 'politiek correcte' discours tolereren (voor een definitie van 'politiek correct' en 'politiek incorrect' taalgebruik, zie Rosenblum, Schroeder & Gino 2019).

Het komt er dus op aan om de tussencategorie te kunnen karakteriseren van discours dat niet strafbaar is, maar dat ook niet een 'gewone (zelfs negatieve of kwetsende) mening' bevat. We proberen de grijze zone af te bakenen als het discours dat als problematisch en afkeurenswaardig kan worden beschouwd in een democratische maatschappij die pluralisme nastreeft en discriminatie wil vermijden.

Als dit discours niet strafbaar is, zal het dus niet 'doelbewust en met een bepaalde reden' aanzetten tot 'discriminatie, haat, geweld of segregatie' en verspreidt het geen expliciete

ideeën die uitgaan van ‘rassensuperioriteit of rassenhaat’ (cf. [‘de grenzen van de vrije meningsuiting’](#) op de website van Unia¹).

We beschouwen dit discours wel als onderdeel van de algemenere categorie van het ‘haatdiscours’, dat ‘verscheidene vormen van meningsuiting bevat die haat en/of geweld tegenover of discriminatie van een persoon of een groep personen propageren, aanmoedigen, bevorderen of *rechtvaardigen*, om verscheidene redenen’ [onze cursivering].

Deze definitie is interessant voor ons omdat ze ook het discours afkeurt dat bijdraagt aan de verspreiding in de maatschappij van representaties van bepaalde groepen, die discriminerende, haatdragende of gewelddadige attitudes of handelingen ten opzichte van die groepen zou kunnen *rechtvaardigen*.

Vanaf wanneer kan een kritische negatieve uiting of een negatieve opinie als rechtvaardiging worden gebruikt voor haat of discriminatie? Wij denken dat het cruciaal is om een **onderscheid** te maken tussen **kritiek die men kan uiten op handelingen of gedrag van een individu of een groep personen** en **het negatieve oordeel dat men kan uiten over een bepaalde groep op basis van de veronderstelde kenmerken van zijn leden (biologische, culturele of andere) en niet op basis van bepaalde handelingen**. Dit onderscheid is meteen ook het onderscheid tussen aan de ene kant een ‘haatdiscours’ dat de gelijkwaardigheid en het recht op respect van elke burger (en dus van elke groep in de maatschappij) ontkent en aan de andere kant uitingen die aanstoot kunnen geven en die bepaald gedrag van individuen en groepen streng kunnen bekritisieren, maar die het basisrecht van die personen en groepen om gelijk behandeld te worden niet aanvechten (Waldron 2012). Tegelijk sluit dit onderscheid aan bij het onderscheid dat men kan maken tussen een ongelijke behandeling die niet gebaseerd is op een legitiem criterium en een andere behandeling op basis van een ‘objectieve en redelijke rechtvaardiging’, die teruggaat op wat iemand *doet* of nalaat en niet op wat iemand *is*.

Een voorbeeld zal dit verduidelijken. Iemand kan kritiek hebben op vrouwen die een hoofddoek dragen volgens de voorschriften van de islam, omdat hij of zij het een seksistische praktijk vindt. Die persoon uit dan zeker een negatief oordeel over een groep mensen, maar alleen op basis van hun gedrag. Hoe hard en kwetsend die kritiek ook kan overkomen, ze houdt geen algemeen negatief oordeel in over vrouwen met hoofddoek of moslimvrouwen, maar alleen over hun kledingpraktijk. De kritiek kan altijd worden aangewend door anderen om toch haatdragende of discriminerende denkbeelden te verspreiden of een dergelijke attitude aan te nemen. Maar op zich zet de kritiek niet aan tot het innemen van een negatief standpunt tegenover de groep vrouwen met hoofddoek als geheel: er wordt niet gezegd dat vrouwen die een hoofddoek dragen minderwaardig zijn of minder respect of een minder gelijke behandeling verdienen. De kritiek gaat over de kledingpraktijk, en niet over de groep.

Als iemand echter zou stellen dat ‘moslims over het algemeen achterlijk zijn’, geeft die persoon een oordeel over een groep in de maatschappij en niet over het gedrag en de gewoonten van die groep. Dit soort van uiting geeft niet alleen een stereotypering. Hier moet opnieuw een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds een negatief

¹ <https://www.unia.be/nl/actiedomeinen/media-en-internet/internet/wat-zijn-haatboodschappen>

waardeoordeel geven over een groep *an sich* en anderzijds een systematische associatie maken van negatief gedrag met bepaalde groepen, gebaseerd op stereotypen en vooroordelen. Als iemand bijvoorbeeld zegt 'over het algemeen zijn moslims conservatief en traditionalistisch ingesteld' of 'ze hebben archaïsche en achterhaalde religieuze praktijken', dan is dat een **feitelijk oordeel**. Dat oordeel kan gebaseerd zijn op stereotypen en vooroordelen en kan ertoe aanzetten om een negatief oordeel te vellen over de betrokken personen, maar geeft alleen maar een opinie die geoorloofd is in verband met de gewoonten van een groep. Als iemand echter een **algemeen waardeoordeel** over een groep geeft, gaat die persoon verder dan het uiten van een opinie. Negatieve stereotyperingen kunnen zeker een haatdiscours tot gevolg hebben, bijvoorbeeld als iemand wat hij of zij meent te weten over de gebruiken van een groep, gebruikt om die groep als minderwaardig te beoordelen of om te vinden dat die groep minder respect verdient. Maar het is niet zo dat elk negatief stereotype als haatdiscours kan worden gekenmerkt of dat elk haatdiscours op stereotypen gebaseerd is.

Een groep voorstellen als minderwaardig of meerderwaardig betekent echter hoe dan ook dat men het normaal zou vinden als die groep als geheel respectievelijk minder goed of beter behandeld zou worden. Dat staat gelijk aan het rechtvaardigen van discriminerende, haatdragende of zelfs gewelddadige attitudes of handelingen ten opzichte van de groep die men als minderwaardig voorstelt.

We willen benadrukken dat onze definitie van discours in de grijze zone niet per se inhoudt dat de persoon die dit discours uit, doelbewust een maatschappelijke groep als minderwaardig wil voorstellen. Het is door de manier waarop het discours zelf functioneert en door zijn betekenis dat een dergelijke representatie al dan niet tot stand komt. De betekenis van een discours wordt natuurlijk mee bepaald door de ontvanger van de boodschap en de manier waarop die de boodschap interpreteert. Die interpretatie kan sterk verschillen van persoon tot persoon. Elk discours bevat meerdere betekenissen, of ook ambigue betekenissen. Maar sommige interpretaties zullen gedeeld worden en als gefundeerd beschouwd worden door meer mensen dan andere op basis van de feitelijke analyse van de boodschap, van de talige elementen die erin aanwezig zijn en van de manier waarop die elementen georganiseerd en gestructureerd zijn. Men kan zich bij elk discours afvragen of een bepaalde maatschappelijke groep voorgesteld wordt als minderwaardig en *in welke mate* dat gebeurt. Het antwoord op deze vraag zal afhangen van de *interpretatie* die men maakt van de uitingen en die interpretatie zal *altijd gedeeltelijk subjectief* zijn, zelfs als ze steunt op *objectieve elementen*. Daarom bevinden de uitingen die wij als relevant voor de grijze zone hebben bestempeld, zich altijd op een continuüm tussen aan de ene kant een discours dat waarschijnlijk zo goed als unaniem wordt geïnterpreteerd als een dat afbreuk doet aan een maatschappelijke groep en aan de andere kant een discours dat een dergelijke representatie op een zwakkere, meer ambigue en meer discutabele manier overbrengt.

Recent is heel wat wetenschappelijke literatuur gepubliceerd over haattaal (*hate speech*) en extreme taal (*extreme speech*) op sociale media. Gagliardone (2019) beschrijft 'online vitriool' als een uiting van mensen die geen andere manier hebben om hun frustratie en machteloosheid in verband met maatschappelijke toestanden en evoluties naar buiten te brengen. Hervik (2019) toont aan hoe op Deense online-platformen wordt ingezet op 'verdelende' taal en hoe een tweedeling van meningen over migratie optreedt door

'geritualiseerde' communicatieve patronen. Het anti-migratiediscours wordt volgens hem gekenmerkt door een verontwaardigde toon en sarcasme.

In onze analyse zullen we proberen om deze algemene karakterisering als 'online vitriool', 'verontwaardigde toon' en 'sarcasme' meer talig te operationaliseren en de talige technieken te beschrijven die dit soort taalgebruik mogelijk maken.

1.3. Politiek discours op sociale media

1.3.1 Algemene beschouwingen

De sociale media zijn platformen die een communicatiekanaal aanbieden. Zoals bij andere communicatiekanalen (traditionele media, e-mail, brief, telefoongesprek, ...), varieert het gebruik ervan naargelang het platform voor privé- of professionele doeleinden gebruikt wordt en naargelang de kenmerken van de gebruiker. De politici die sociale media gebruiken, doen dit in het algemeen op een duidelijk professionele wijze, zoals blijkt uit de inhoud (gelinkt aan hun politieke activiteit en/of overtuiging) en taalgebruik (weinig taalfouten, volledige en grammaticaal correcte zinnen, eerder formeel register) (Roginsky & De Cock 2015, Coesemans & De Cock 2017). De informele communicatiestijl en het frequente gebruik van uitroeptekens en hoofdletters zoals we bijvoorbeeld terugvinden bij Trump (Kreis 2017) is dus eerder een uitzondering dan de regel in het politiek discours op Twitter, zeker in België.

Het gebruik van sociale media door politici geniet ruime belangstelling in de academische en journalistieke sector. Sommige academici, politici en leden van het maatschappelijke middenveld dachten, of hoopten, dat de opkomst van de sociale media zou leiden tot een democratisering of in elk geval tot directere en frequentere contacten met de burgers (Graham et al. 2014, Hermans & Vergeer 2012, Lilleker & Malagón 2010), en daardoor zou toestaan om het democratisch deficit te verminderen. Een dergelijk discours wordt trouwens vaak ook door de platformen zélf gehouden. Studies tonen evenwel aan dat de aanwezigheid van politici en burgers op Twitter niet noodzakelijk leidt tot een breuk in de hiërarchie die tussen hen bestaat. Dat heeft zowel met de doelgroepen te maken als met het gebruikte discours.

In de eerste plaats moet er bekeken worden welk publiek de politici volgt op sociale media. Een studie over het publiek op Facebook en Twitter die Belgische Franstalige Europarlementariërs volgt, toont aan dat het vooral gaat over partijmilitanten, professionals-journalisten, en geëngageerde burgers (die expliciet een politieke interesse betuigen) (Roginsky & Huys 2015, Roginsky in press). Enige voorzichtigheid is dus geboden met betrekking tot het idee dat alle maatschappelijke sectoren politici zouden volgen op sociale netwerken. Dit verklaart ook het belang van gesponsorde politieke berichten op Facebook, aangezien deze niet enkel verschijnen bij het relatief beperkte publiek dat politici online volgt, maar ook bij andere gebruikers die er niet voor gekozen hebben om een politicus/a te volgen. Het effect hiervan is niet noodzakelijk louter positief voor de politici in kwestie, aangezien hun berichten zo ook verschijnen bij doelgroepen die hun standpunt niet delen, wat hevige reacties kan oproepen.

In de tweede plaats is het dominante discours van politici vooral eenrichtings-zelfpromotie (Zurutuza-Muñoz & Lilleker 2018 voor een overzicht van studies over dit onderwerp, Roginsky & De Cock 2015, Di Fraia & Missaglia 2016). Dit discours is inderdaad hoofdzakelijk een monoloog die eerder informatie wil verspreiden dan te discussiëren of ideeën uit te wisselen. Ten tweede is de dominante inhoud de zelfpromotie, namelijk het verspreiden van informatie over activiteiten of verdiensten van de politicus/a in kwestie. Men dient zich bovendien ook af te vragen wanneer we kunnen stellen dat er interactie plaats vindt tussen een politicus/a en een burger. Er zijn op de sociale media weinig lange uitwisselingen die lijken op een conversatie of discussie (De Cock & Roginsky 2015). Enerzijds zijn de gepubliceerde reacties vaak beperkt tot een uiting van steun of kritiek en omvatten ze zelden vragen (Zurutuza-Muñoz & Lilleker 2018 voor een analyse van Spaanse gegevens). Anderzijds reageren politici zelden op commentaren die op hun Facebook- en Twitter-pagina gepubliceerd worden (een gelijkaardig fenomeen werd geobserveerd voor een politieke blog in De Cock & González Arias 2018). Een studie van Noorse politieke leiders suggereert toch meer uitwisseling maar stipuleert niettemin dat deze beperkt is tot een kleine groep personen die de politicus/a in kwestie al steunen (Larsson & Ihlen 2015). We kunnen evenwel het retweeten op Twitter of het delen van een bericht op Facebook, of zelfs een like, beschouwen als een vorm van interactie, zij het veel beperkter dan een lange uitwisseling van ideeën (Roginsky & De Cock 2015). Deze vormen zijn veel frequenter (Larsson 2015). Het zogenaamde 'clicktivism' roept dus het idee op dat de burger zijn/haar engagement of uiting van steun kan beperken tot een click, wat veel minder inspanning vraagt dan sommige offline acties zoals zich verplaatsen om een manifestatie bij te wonen.

Sommige taalkundige studies focussen specifiek op stigmatiserend discours en/of haatdiscours van politici. Alcántara-Plá & Ruiz-Sánchez (2017) stellen een analyse voor van hoe moslims op het internet worden voorgesteld in het Spaans in onder andere (maar niet enkel) Twitter-productie van de vijf belangrijkste Spaanse partijen gedurende negen maanden in 2015-2016, waarbinnen twee verkiezingsperiodes vallen. Alcántara-Plá & Ruiz-Sánchez zoeken daarvoor woorden die deel uitmaken van het frame islamitisch en moslim. De auteurs observeren in de eerste plaats een zeer beperkte aanwezigheid van die woorden tijdens de geanalyseerde periode. Het woord islam verschijnt dan in combinatie met terreur of terrorisme, onder andere in de context van de aanslagen in Barcelona, of in de combinatie islamitische staat. Slechts 1 van de 9 tweets met het woord islamitisch heeft een positieve inhoud. Moslim verschijnt 21 keer, telkens om te verwijzen naar een gemeenschap. De negatieve framing lijkt dus eerder geassocieerd met het woord islamitisch dan met het woord moslim. Bovendien wordt de moslimgemeenschap altijd voorgesteld als een gemeenschap die geen deel uitmaakt van de nationale gemeenschap (zelfs in neutrale of positieve voorstellingen). Het is van belang te vermelden dat de partij Vox geen deel uitmaakte van het corpus van deze studie. In een studie over Zwitserse en Franse extreemrechtse partijen tonen Issel-Dombert en Wieders-Lohéac (2019) de aanwezigheid van de topos van de bedreiging die de migranten zouden vormen voor de identiteit, met de implicatie dat de identiteit verdedigd moet worden. Verschillende andere onderzoeken zijn momenteel lopend maar nog niet gepubliceerd. Er worden ook studies uitgevoerd rond de automatisering van de detectie van haatdiscours (buiten het politiek discours), o.a. De Smedt et al. (2018) met de focus op lexicaal termen die gemarkeerd zijn qua register en connotatie.

1.3.2 Context: de verkiezingen in België in 2019

In het beperkte bestek van deze studie kunnen we geen uitputtende schets geven van de Belgische politieke context en de verkiezingen van 2019, maar we willen kort enkele belangrijke elementen aanhalen in verband met de periodes waarin de gegevens die we voor dit onderzoek bestuderen, zijn geproduceerd.

Allereerst vond onze gegevensverzameling plaats in een context van drieledige verkiezingen (op het regionale, het federale en het Europese niveau) op 26 mei 2019. Bovendien waren de gemeenteraads- en provinciale verkiezingen van 14 oktober 2018 nog maar net achter de rug. Hoewel de eerste periode van gegevensverzameling (zie 2. Methode) dus buiten de officiële verkiezingsperiode lag, bevond ze zich toch halfweg tussen de twee verkiezingen van 14 oktober 2018 en 26 mei 2019. Het is dus moeilijk om te stellen dat onze verzamelde data vrij van politieke campagne- of propagandataal zijn.

Ten tweede waren voor deze periodes de discussies over het Marrakesh-akkoord van belang (officieel Internationale Overeenkomst voor Veilige, Ordelijke en Reguliere Migratie). De Belgische politieke onenigheid over dit akkoord heeft in eerste instantie geleid tot de ontslagname van de N-VA-ministers uit de federale regering, die daarmee feitelijk een minderheidsregering werd. Daarna heeft premier Charles Michel op 18 december 2018 het ontslag van de regering aangeboden. Door de hevige discussies over het Marrakesh-akkoord en de politieke gevolgen daarvan, kreeg het thema van migratie veel aandacht in het publieke debat.

2 Methode

In deze sectie gaan we in op de keuzes die we hebben gemaakt om ons corpus af te bakenen, de procedures die gevolgd zijn om de ruwe data te verzamelen en de manier waarop we de analyses op de data hebben uitgevoerd. De uitgangspunten voor de dataselectie en -verzameling waren dezelfde voor het Franstalige en het Nederlandstalige corpus, maar voor de definitieve selectie werd rekening gehouden met de specificiteit van de twee publieke arena's en publieke debatten. Voor de analyse vertrokken we ook van dezelfde principes, maar ook daar bleken de bruikbare categorieën enigszins te verschillen per taal.

2.1 Dataselectie

Om het fenomeen van de grijze zone in discriminerend discours van publieke figuren te kunnen bestuderen, moesten we in eerste instantie een geschikt corpus van teksten samenstellen. We hebben ervoor gekozen om twee periodes van een maand af te bakenen, de eerste voor de verkiezingsperiode (26 januari – 26 februari 2019) en de tweede in de verkiezingsperiode (26 april – 26 mei 2019), om te kunnen controleren op eventuele invloed van de verkiezingscampagnes. Voor die twee maanden hebben we data verzameld op drie verschillende mediaplatformen: kranten, Twitter en Facebook.

De kranten zijn gebruikt om actuele topics te vinden die eventueel aanleiding konden geven tot discriminerend taalgebruik en ook om het materiaal dat we verzamelden op de sociale media, te kunnen contextualiseren. Voor elke taal hebben we een krant geselecteerd die mikt op het brede publiek en een krant die eerder een hoogopgeleid publiek aanspreekt. Het Nederlandstalige corpus bestond uit *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws*. De kranten werden dagelijks volledig doorgenomen.

Voor de socialemediaplatformen (Facebook en Twitter) hebben we gekozen voor een meer gerichte aanpak, aangezien een volledige dataverzameling voor een bepaalde periode daar uiteraard onmogelijk is, en het filteren van een random selectie om relevante data te vinden, een immense opdracht zou zijn. We hebben voor deze platformen een aantal actoren geselecteerd (individuen of politieke partijen), van wie we alle berichten hebben 'gescrapet'. In de mate van het mogelijke¹ waren de bestudeerde accounts dezelfde voor de twee platformen.

We hebben *publieke* figuren geselecteerd, omdat hun discours een breder bereik heeft, en naar we kunnen aannemen ook meer impact dan dat van 'gewone mensen'. Dat komt door de morele autoriteit van hun uitspraken en hun status als rolmodel, die hun tegelijk de ethische verantwoordelijkheid oplegt om hun woorden met zorg te kiezen. Ons onderzoek is dus specifiek geïnteresseerd in het discours van deze invloedrijke personen. Om ervoor te zorgen dat we het volledige politieke landschap bestrijken, hebben we voor elke taal accounts uit het hele politieke spectrum geselecteerd.

¹ Sommige actoren hebben een Twitteraccount maar geen (publiek toegankelijke) Facebook-pagina, of andersom.

Per politieke partij hebben we het officiële partij-account gevolgd, het account van de voorzitter en de accounts van twee belangrijke partijleden die actief zijn in de domeinen die verband houden met de bevoegdheden van Unia. Aangezien de managers van de officiële partij-accounts vaak berichten van anderen delen (al dan niet van dezelfde partij), werd ons corpus als vanzelf aangevuld met berichten van andere politieke actoren. Behalve de politieke actoren hebben we ook een aantal *influencers* geïdentificeerd. Wij definiëren *influencers* als online figuren (dit kunnen ook anonieme accounts zijn) die zelf geen politieke partij vertegenwoordigen, maar die via hun grote achterban (minstens 2.500 volgers op Twitter) en bijhorend bereik wel kunnen wegen op het politieke discours online. Om deze accounts te vinden, werden in de voorbereidingsfase van het onderzoek een aantal actuele politieke discussies gevolgd en werd er bekeken welke stemmen hierin telkens terugkwamen. De geselecteerde *influencers* laten zich dikwijls uit over de topics die in dit onderzoek bestudeerd worden. Een aantal ervan was naar onze mening extra interessant, omdat zij door hun eigen migratieachtergrond mogelijk zelf doelwit konden zijn van discriminerend taalgebruik.

Tenslotte werden in beide periodes Twitter-zoekopdrachten uitgevoerd naar twee types van op voorhand bepaalde sleutelwoorden. We zochten ten eerste naar woorden die indicatief zijn voor grijzezonediscours (zoals *omvolking* en *multicul*). Ten tweede hebben we ook een zoekopdracht uitgevoerd om tweets te vinden die discriminerend discours aan de kaak stellen (met het gebruik van woorden als *racisme*, *homofobie*, *islamofobie*). Voor de accounts die we hadden geselecteerd en die we systematisch volgden, hebben we gezorgd voor representativiteit wat het hele politieke landschap betreft, maar voor de sleutelwoorden was dit uiteraard niet mogelijk. De lijst van sleutelwoorden was voor ons niet exhaustief en kon worden aangevuld tijdens de gegevensverzameling, afhankelijk van gebeurtenissen die zich voordeden en die interessante voorbeelden konden opleveren.¹ Het corpus gebaseerd op sleutelwoorden was alleen bedoeld om het hoofdcorpus (gebaseerd op de vaste accounts) aan te vullen met mogelijk relevante berichten van minder bekende publieke figuren die niet in de accountlijst stonden. In sommige gevallen werden de sleutelwoorden ook als hashtags gebruikt.

De volledige lijst van actoren en sleutelwoorden/hashtags is te vinden in de appendix.

2.2 Dataverzameling

In deze sectie leggen we uit hoe we het materiaal hebben verzameld in de praktijk en hoe we de ruwe data hebben verwerkt om ze klaar te maken voor een grondige analyse. In het eerste stadium werd al een filtering uitgevoerd: in de ruwe databank behielden we alleen artikels, Facebookberichten of tweets over de thema's die verband houden met de drie belangrijkste vormen van discriminatie waar ons onderzoek op focust (gebaseerd op afkomst/herkomst, religie of seksuele geaardheid)². We konden in dat stadium nog

¹ Zo gebeurt het bijvoorbeeld soms dat een Pano-reportage veel invloed heeft op het publieke discours. In de door ons bestudeerde periodes is dat echter niet voorgekomen.

² Als we echter interessante voorbeelden tegenkwamen in verband met andere criteria voor discriminatie, hebben we die ook opgenomen.

niet uitmaken of ze in de grijze zone hoorden of niet (zie 2.3.1 annotatie). We leggen de verschillende filterprocessen hier uit voor elke bron.

We bespreken achtereenvolgens de verschillende mediaplatformen die we hebben gevolgd: kranten, Facebook en Twitter.

2.2.1 Kranten

De kranten *De Standaard* en *Het Laatste Nieuws* werden elke dag doorgenomen in de niet-verkiezingsperiode 26 januari – 26 februari 2019 en in de verkiezingsperiode 26 april – 26 mei 2019. Bij deze screening bewaarden we alle artikels die relevant waren voor onze onderzoekstopics. Mogelijk interessante artikelen werden als pdf-bestanden opgeslagen.

2.2.2 Facebook

De Facebookpagina's van de geselecteerde publieke figuren en politieke partijen zijn automatisch verzameld. Daarvoor werd het programma Facepager gebruikt, zowel in de niet-electorale periode van 26 januari – 26 februari 2019 als in de verkiezingsperiode van 26 april – 26 mei 2019.

Facepager verzamelt berichten, commentaren en reacties op de commentaren, maar het downloadt geen berichten die door een ander account zijn opgesteld en die gedeeld worden door de profieleigenaar. Die berichten werden door de onderzoekers manueel toegevoegd als ze verband hielden met de onderzoeksthema's.

In gevallen waarin een politicus alleen een publiek profiel had (in plaats van een Facebookpagina), konden de berichten niet softwarematig worden verzameld en moesten de data eveneens manueel ingevoerd worden. Aangezien dat een omvangrijk werk is, was het niet mogelijk om die profielen volledig te archiveren. Alleen de berichten die met de onderzoeksthema's te maken hadden, werden verzameld en toegevoegd aan de databank. Als de commentaren en antwoorden relevant waren, werden ze ook toegevoegd.

Ook andere elementen werd manueel toegevoegd aan de databank als ze context gaven die de interpretatie van het originele bericht vergemakkelijkte – bijvoorbeeld, commentaren die aantonen hoe het bericht werd ontvangen bij de lezers, informatie over de gebeurtenis of het feit waar het bericht over gaat, of reacties op de commentaren die de profieleigenaar zelf geeft.

2.2.3 Twitter

Het Cental ICT-centrum van ULouvain heeft de Twitterdata automatisch verzameld met zelfontworpen software. Dit programma gebruikt de Twitter-API om tweets te

verzamelen, in dit geval van de geselecteerde publieke figuren. Met een andere Twitter-API zijn de tweets gedownload die de op voorhand gedefinieerde sleutelwoorden en hashtags bevatten (zie 6. Bijlagen voor de lijst van accounts, hashtags en sleutelwoorden). Om er zeker van te zijn dat deze tweede groep tweets relevant zou zijn voor ons onderzoek, werden er filters toegevoegd voor taal en geografische locatie van de auteurs. Alleen tweets van mensen die volgens hun profiel in België woonden, zijn behouden.

Omdat de data verkregen via de hashtags en sleutelwoorden heel veel redundante items bevatten en vaak van niet-politieke of niet-publieke actoren afkomstig waren, zijn ze uiteindelijk niet opgenomen in onze eerste databank. De ruwe databank voor het Nederlands bestaat dan uit de volgende elementen:

- Kranten: 226 artikels
- Facebook: 3.121 berichten
- Twitter: 24.764 tweets (retweets meegeteld)

2.3 Analyseprocedures

De twee teams, een per taal, hebben apart gewerkt op de verschillende databestanden maar met een parallelle methode. Die bestaat uit twee stappen: annotatie en classificatie. In deze sectie gaan we dieper in op deze twee stappen in de analyse.

2.3.1 Annotatie

De eerste stap in de analyse is een tweede filterproces. Daarbij werden de entries in de ruwe data (Twitter¹, Facebook) en de bronteksten (kranten) gelezen om discursieve elementen te vinden die mogelijk in de grijze zone thuishoorden of als discriminerend konden worden gekenmerkt. Zowel voor Facebook als voor Twitter werd er teruggegaan naar de originele vindplaats als in de automatisch geëxtraheerde data relevant materiaal werd aangetroffen, om zo de uiting goed te kunnen plaatsen in de context waarin ze werd gedaan. Elk bericht waarvan werd geoordeeld dat het potentieel tot de grijze zone kon behoren, werd dan in een tweede, toegespitste databank opgeslagen. Indien nodig met aanvullende metadata, zoals een beschrijving van audiovisuele of gehyperlinkte inhoud die de auteur van het originele bericht had toegevoegd. Voor Twitter werden ook relevante retweets opgeslagen².

¹ De Twitter-data die door middel van de sleutelwoorden verzameld zijn, konden niet allemaal worden gelezen en geanalyseerd, omdat ze te veel niet-relevante elementen bevatten (berichten van niet-publieke figuren en/of berichten waarin geen inhoud relevant voor ons onderzoek voorkwamen). Een random subset van dit corpus is daarom geanalyseerd om relevante voorbeelden te vinden. De berichten die duidelijk over seksuele geaardheid of antisemitisme gingen, zijn wel allemaal volledig gelezen omdat daar in de Facebook- en krantencorpora nauwelijks voorbeelden van te vinden waren.

² Omdat het einde van een retweet vaak werd 'weggehakt' door de API, werden retweets die relevant leken, manueel opgezocht en volledig toegevoegd aan de databank.

Voor dit onderzoek is een analyse-eenheid elke discursieve handeling die voorkomt in de verschillende bronnen: een tweet (of een 'draadje' van gelinkte tweets), een Facebookbericht (inclusief commentaar en antwoorden op commentaar), of uitlatingen in krantenartikelen die verslag doen van het discours van de geselecteerde publieke figuren. Om deze discursieve handelingen te interpreteren, maakten we ook gebruik van de contextuele informatie – een geciteerde tweet of een artikel op een nieuwssite waarnaar gelinkt werd, waren soms cruciaal om te begrijpen waarover de tweet of de Facebookpost gingen. Noteer dat dit achtergrondmateriaal alleen gebruikt werd als context, het was geen onderdeel van de diepte-analyse.

Daarna volgde de eerste analytische stap: de annotatie. De mogelijk tot de grijze zone behorende data werden in de databank gemarkeerd (geannoteerd) als relevant voor grondige analyse. Om te beslissen of een discursieve eenheid tot de grijze zone behoorde of niet, hebben we de criteria toegepast uit onze werkdefinitie (cf. 1.2): een discursieve eenheid die verband houdt met de drie criteria voor discriminatie (afkomst/herkomst, religie, seksuele geaardheid) maar die enerzijds naar ons oordeel niet beschouwd kan worden als strafbaar of onwettig volgens de Belgische wet (bovengrens) en die anderzijds ook niet gewoon een mening is over bepaalde gewoonten, keuzes of gedrag van een bepaalde groep (ondergrens), maar wel een waardeoordeel over een groep of de leden van de groep. **Een discursieve eenheid in de grijze zone bevat dus een negatieve (eventueel verwijzend naar superioriteit/inferioriteit) of stigmatiserende representatie van bepaalde groepen in de maatschappij op een niet-strafbare manier.**

Annotatie is een iteratieve methode: de data worden meerdere keren gelezen om de selectie te verfijnen. Om zo volledig mogelijk te zijn, hebben we daarom in de eerste annotatieronde niet alleen de discursieve eenheden gemarkeerd die kandidaat waren voor de grijze zone, maar ook die die op het eerste gezicht onder de ondergrens vielen (meningen over bepaalde praktijken maar niet over de betrokken groep zelf). Die onduidelijke voorbeelden werden bediscussieerd en grondig geanalyseerd in het team, en in een andere categorie ondergebracht als dat beter bleek. Twee van die voorbeelden worden besproken in onze analyse, om dit proces te verduidelijken.

Deze eerste geannoteerde selectie werd gecontroleerd en goedgekeurd door alle leden van het team per taal. Voor het Nederlands werd de werkdefinitie nog verder geoperationaliseerd met vijf criteria (cf. 3. Resultaten).

Deze selectie was de basis voor het verdere onderzoek. Voor het Nederlandstalige gedeelte bevat deze toegespitste databank 192 berichten in de Twitterbestanden en 237 in de Facebookbestanden.

2.3.2 Classificatie

Nadat eensgezindheid was bereikt over welke discursieve eenheden in de grijze zone thuishoorden, hebben we een grondige analyse van de data uitgevoerd om de concrete aspecten in de berichten te beschrijven die aanleiding zouden kunnen geven tot discriminatie van bepaalde groepen of leden van die groepen. Dit is een inductief proces:

we vertrekken niet van een vaststaande lijst van taalkundige elementen in de berichten, maar we inventariseren eerder de fenomenen die voorkomen in de discursieve eenheden. Dit is een van de redenen waarom een dergelijke analyse niet op een geautomatiseerde manier kan gebeuren.

De classificatie is op twee niveaus gebeurd: op het meer abstracte niveau van de discursieve patronen en op het meer concrete niveau van de specifieke linguïstische strategieën. Patronen zijn macro-strategieën die naar boven komen in de aparte discursieve handelingen. Ze dragen bij aan de constructie van conceptualisaties of denkbeelden zoals MIGRANTEN ZIJN BUITENSTAANDERS. De specifieke linguïstische strategieën dragen bij aan de vorming van de patronen, bijvoorbeeld op het semantische niveau, door het gebruik van metaforen (MIGRANTEN BRENGEN ZIEKTES OVER). Een voorbeeld uit ons corpus is: “Deze Go Back-bus [verwijst naar bijgevoegde foto] stopt wel aan #Brussel-noord en neemt alle schurft-, malaria- en tbc-migranten mee terug naar hun land van herkomst!’ [Filip Dewinter op Facebook]) (zie voorbeeld 2 in paragraaf 3.1). Strategieën kunnen zich ook op het grammaticale niveau situeren, bijvoorbeeld door de tegenstelling ‘wij/zij’ te gebruiken.

In de volgende sectie stellen we de resultaten van onze analyse voor.

3 Resultaten

De vergaring en de verwerking van de data heeft ons in staat gesteld om een corpus samen te stellen van 192 Nederlandstalige berichten in de Twitterbestanden en 237 in de Facebookbestanden die op het eerste gezicht in aanmerking kwamen om in de grijze zone te worden ondergebracht.

Die berichten zijn vervolgens gecodeerd door de onderzoekers van het Nederlandstalige team om uit te maken of ze als voorbeelden van grijzezonediscours konden worden gecategoriseerd of niet. Na de vergelijking van de resultaten hebben we de definitie nog verder geoperationaliseerd met vijf criteria (cf. cijfers in de kolom 'grijze zone' in de databank). Een uiting hoort in de grijze zone als aan een of meerdere van deze criteria is voldaan:

- (1) Een groep wordt als minderwaardig en/of een andere groep als meerderwaardig gerepresenteerd;

Vb. *'Stop met het massaal importeren van geweld en achterlijkheid.'*

- (2) Een groep wordt op een negatieve manier gestereotypeerd – er is sprake van overgeneralisatie – inferioriteit of superioriteit wordt geïmpliceerd;

Vb. *'Dit soort asociale allochtone trouwstoeten is een plaag voor deze gemeente én ons land.'*

- (3) Er wordt een terminologie gebruikt die niet consistent is met de feiten (bv. *opengrenzenbeleid, massa-immigratie, islamisering, profitariaat*);

Vb. *'Immigratie creëert profitariaat met ons belastinggeld.'*

- (4) Er wordt opgeroepen tot (mogelijk gewelddadige) actie tegen een bepaalde groep, of een oproep tot negatieve actie wordt geïmpliceerd;

Vb. *'Schaf #islam subsidies af en belast moslims op halalproducten en moskeeën en voer een #moskeestop in! DE-islamiseer ons land!'*

- (5) Er wordt een wij-zij-contrast geëvoceerd, waarbij 'de ander' negatief geëvalueerd wordt.

Vb. *'Waarom zou onze jeugd moeten wijken naar een slechtere locatie ten voordele van een OKAN-school?'*

Door deze criteria te hanteren konden we voor elk bericht in de databanken tot consensus komen of het tot de grijze zone behoorde of niet. Slechts voor drie gevallen (eigenlijk slechts twee verschillende berichten, omdat een bericht hetzelfde is op Facebook als op Twitter) is er geen consensus (zie bijgevoegd bestand met de databanken). Dit leverde ons een totaal van 95 berichten in de grijze zone in de Facebookbestanden en 102 berichten in de grijze zone in de Twitterbestanden.

We beginnen de presentatie van de resultaten met een gedetailleerde analyse van tien berichten die tot de grijze zone behoren. Deze berichten zijn geselecteerd om een representatief staal te geven van de diversiteit van het geobserveerde discours in ons corpus. Het gaat dus niet om de frequentie van de gebruikte discursieve strategieën, maar om de variatie in de vormen en strategieën, en in de discriminatiegronden waarover de berichten gaan.

Deze eerste analyse stelt ons in staat om terugkerende karakteristieken van het discours dat de grijze zone typeert, te identificeren. In het tweede deel van onze analyse zullen we terugkomen op deze recurrente fenomenen om aan te tonen hoe ze werken en wat hun effecten op de betekenis van het discours en op de gegeven representatie van de werkelijkheid zijn.

3.1 Gedetailleerde analyse van tien voorbeelden

Zoals in de inleiding vermeld, hebben we voornamelijk bij één politieke partij (nl. Vlaams Belang) discutabel taalgebruik aangetroffen (zie ook 4.1). Dat is de reden waarom alle onderstaande voorbeelden uit het discours van die partij komen. Wat de discriminatiegronden betreft, is er ook weinig variatie: zo goed als alle uitingen hebben te maken met migratie en herkomst. We hebben één voorbeeld gevonden dat over seksuele geaardheid/samenlevingsvormen gaat en hebben dat dan ook in onze selectie opgenomen (voorbeeld 8).

Voorbeeld 1

Op 1 februari 2019 tweette het officiële partij-account van Vlaams Belang het volgende:

Wie denkt dat dit een alleenstaand geval is, komt bedrogen uit. Eén v/d negatieve gevolgen v massa-immigratie is dat onze meisjes steeds vaker lastig worden gevallen. Niemand spreekt erover, maar het is harde realiteit. Tijd om onze vrouwen te beschermen!

<https://t.co/MwAcFkOCZc> [nieuwsartikel met als kop *Man die 13 meisjes aanrandde op bus en tram gedwongen gerepatrieerd naar Bangladesh*]

@vlbelang op Twitter - <https://twitter.com/vlbelang/status/1091398540235079680>

Context

Het nieuwsartikel waaraan wordt gerefereerd (van *HLN.be*) gaat over het nieuwsfeit dat het Openbaar Ministerie een celstraf vorderde tegen een serie-aanrander, die in 2016 en 2017 dertien vrouwen en meisjes betastte in het openbaar vervoer. In het artikel wordt vermeld dat de verdachte niet lijfelijk aanwezig was, omdat hij inmiddels gedwongen gerepatrieerd werd naar Bangladesh.

Analyse

In deze tweet zien we een voorbeeld van veralgemening. Het artikel zelf gaat over één concreet geval van geweld tegen vrouwen, gepleegd door iemand van buitenlandse

komaf, maar voor de schrijver van deze tweet past dit binnen een patroon. Via een aantal talige elementen wordt deze boodschap versterkt:

De tweet begint met 'wie denkt dat...'. Dit is een voorbeeld van presuppositie: er zijn mensen die denken dat dit een alleenstaand geval is. Die denkbeeldige personen zijn echter naïef of ignorant, zo wordt meteen duidelijk gemaakt. Wie deze opvatting heeft, komt volgens de schrijver namelijk 'bedrogen' uit. Men had hier kunnen volstaan met zeggen dat deze persoon ongelijk zou hebben, maar er is voor gekozen om het veel negatiever geladen woord 'bedrogen' te gebruiken.

Vervolgens wordt er gesproken van 'één van de' negatieve gevolgen, waarmee geïmpliceerd wordt dat daar meer van zijn – er wordt echter niet vermeld welke. Het woord 'negatief' is niet noodzakelijk, maar geeft ook hier extra kracht aan de zin. De oorzaak van de stelling dat 'onze meisjes steeds vaker lastig worden gevallen' wordt in deze tweet gevonden in 'massa-immigratie'. Deze term wordt niet verduidelijkt of gedefinieerd. Het niet-benoemen hiervan duidt erop dat het fenomeen als gegeven wordt verondersteld. Het feit dat het woord 'massa-immigratie' een duidelijk tendentieuze lading heeft, betekent tegelijkertijd dat ook de evaluatie als basisgegeven wordt aangenomen.

Het gebruik van het bezittelijk voornaamwoord 'onze' is in deze tweet interessant. De meisjes en vrouwen waar het hier over gaat zijn 'van ons', zo wordt hier duidelijk gemaakt. Twee aspecten van dit taalgebruik zijn voor deze analyse relevant. Ten eerste betekent het gebruik van 'onze' dat er ook een groep vrouwen en meisjes moet zijn die niet 'van ons' is. Wat het criterium is om 'van ons' te zijn, en of degenen die hier niet toe behoren, ook bescherming verdienen, wordt in het midden gelaten. Ten tweede wijst het gebruik van het bezittelijk voornaamwoord voor de woorden 'vrouwen' en 'meisjes' op een mannelijk gezichtspunt (vgl. 'mijn vrouw'), zeker in combinatie met de stelling dat 'onze meisjes/vrouwen' beschermd moeten worden. Doordat de term 'onze vrouwen' in deze zin het patiëns is (zij ageren niet zelf, maar dienen te worden beschermd), wordt daarnaast geïmpliceerd dat zij een zwakke positie hebben en zichzelf niet zouden kunnen beschermen.

De tweet eindigt met een aansporing tot actie, door te stellen dat het tijd is om onze vrouwen te beschermen. Hierbij kunnen we ons ten eerste afvragen of het hiervoor ooit *geen* tijd zou kunnen zijn, en ten tweede wat deze aansporing nu effectief inhoudt. Er wordt immers niet benoemd *wie* er zou moeten beschermen of op *welke manier* dat zou moeten.

Voorbeeld 2

Op 5 mei 2019 werd op het account van Filip Dewinter deze foto met dit onderschrift geplaatst:

Deze Go Back-bus stopt wel aan #Brussel-noord en neemt alle schurft-, malaria- en tbc-migranten mee terug naar hun land van herkomst!

Filip Dewinter op Facebook -
<https://www.facebook.com/fdwvb/posts/2340958932616797>

Context

De aanleiding voor dit bericht, waarnaar wordt gerefereerd met de hashtag #Brussel-noord, is de problematiek die op dat moment speelde rondom station Brussel-Noord waar honderden immigranten zonder vaste verblijfplaats bivakkeerden. Enkele dagen vóór dit Facebookbericht verscheen in de media het bericht dat er onder deze migranten een aantal ziekte-epidemieën zou zijn uitgebroken (zie <https://www.hln.be/in-de-buurt/brussel/-schurft-malaria-en-tuberculose-in-noordstation-chauffeurs-de-lijn-vrezen-voor-eigen-gezondheid~a9aa8bf3/>). Onder andere om deze reden weigerden chauffeurs van busmaatschappij De Lijn nog te stoppen aan dit station. De foto is niet nieuw: het gaat om materiaal dat tijdens een publicatiestunt in 2015 is geproduceerd (zie <https://atv.be/nieuws/vlaams-belang-busje-brengt-asielzoekers-gratis-naar-de-grens>). Overigens werd een aantal dagen nadat dit Facebookbericht geplaatst werd, door de hygiënische inspectie geconstateerd dat er geen sprake was van een uitbraak van epidemieën (zie <https://www.bruzz.be/politiek/inspectie-bevestigt-geen-uitbraak-van-ziektes-brussel-noord-2019-05-10>).

Analyse

Hoewel deze foto ludiek bedoeld is – het is weinig waarschijnlijk dat men ooit effectief van plan was om migranten naar hun land van herkomst terug te brengen met deze bus – nemen we de *boodschap* die met de foto en het bijschrift wordt verspreid wel degelijk serieus.

Inspeland op de actualiteit (zie hierboven) legt de verzender van dit bericht op Facebook een link tussen migranten en ziektes. Taalkundig gezien is de constructie ‘alle schurft-, malaria- en tbc-migranten’ interessant. Er wordt niet gesproken over ‘migranten *met* schurft, malaria, of tbc’, maar de voornoemde ziektes worden in het zelfstandig naamwoord geïncorporeerd dat gebruikt wordt om aan de migranten te refereren. Een ziekte wordt hier dus niet gepresenteerd als een conditie die zij hebben opgelopen, maar als *kenmerkende eigenschap* van deze groep migranten. Schurft en tbc komen vooral voor wanneer de hygiënische omstandigheden slecht zijn. Via het gebruik van het zelfstandig naamwoord wordt dus het idee verspreid dat deze migranten *intrinsiek* ‘vies’ zijn.

Voorbeeld 3

Op 22 mei 2019 postte Dries Van Langenhove het volgende op Facebook:

“De Aziatische hoornaar is een invasieve uitheemse wesp die een bedreiging vormt voor onze inheemse honingbijen.” Wetenschappers roepen nu op om het te melden wanneer je een Aziatische hoornaar spot, zodat die kunnen worden verwijderd 😞😞

KiesDries op Facebook -

<https://www.facebook.com/KiesDries/posts/2136832079941228>

Context

In dit Facebookbericht wordt gelinkt naar een artikel op HLN.be, waarin geschreven wordt over de Aziatische hoornaar. De tekst is als volgt:

Wetenschappers vragen uw hulp: “Meld aanwezigheid van Aziatische hoornaar”

Wetenschappers vragen iedere burger om uit te kijken naar de Aziatische hoornaar en waarnemingen te melden voor onderzoek en beheer. Dat kan op de website vespawatch.be.

De Aziatische hoornaar is een invasieve uitheemse wesp die een bedreiging vormt voor honingbijen en bestuivers. Ze wordt echter vaak verward met de inheemse Europese hoornaar, een nuttig insect. De Aziatische hoornaar is iets kleiner en is opvallend donkerder gekleurd dan de Europese hoornaar.

De overheid wil de impact van deze invasieve exoot zoveel mogelijk beperken. “Maar dat plan kan alleen slagen met de hulp van de bevolking. Jong of oud, natuurliefhebber of gewone wandelaar, specialist of leek, iedereen kan een steentje bijdragen door de ogen open te houden en bij het zien van een hoornaar of nest dit zo snel mogelijk te melden”, luidt het in een gemeenschappelijk persbericht van onder meer het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek en de universiteit Gent.

De website geeft ook tips om de Aziatische hoornaar te herkennen. Geverifieerde meldingen komen ook automatisch in de werklIJst van de bevoegde brandweerzones, die het nest dan komen vernietigen. Door een snelle vernietiging wordt vermeden dat de kolonie zich vermenigvuldigt. De Aziatische hoornaar toont in de vrije natuur weinig interesse in de mens, maar kan wel meermaals pijnlijk steken, zoals andere wespen. “Daag ze dus niet uit”, luidt het advies.

Analyse

Dit is een meer verdoken type uitsluitingsdiscours, waarbij ironie als stijfgevoerd wordt. Wat ermee gezegd wordt, is dus wat anders dan wat er letterlijk staat. Op het eerste gezicht lijkt het bericht te bestaan uit een letterlijk citaat uit het HLN-artikel plus twee emoji's (er worden immers aanhalingstekens gebruikt, die suggereren dat het een een-op-een kopie is). De quote is echter bewerkt. Van 'die een bedreiging vormt voor honingbijen' wordt 'onze *inheemse* honingbijen' gemaakt – waarbij het woord 'inheemse' verderop in het originele artikel stond, maar 'onze' een eigen toevoeging is.

De bewerkingen, in combinatie met de twee emoji's (😬😬) wijzen erop dat het niet gaat om het puur doorgeven van informatie. De boodschap is iets anders – namelijk dat de situatie zoals beschreven in het artikel, waarbij een uitheemse insectensoort een bedreiging vormt voor de insecten (in dit geval de honingbij) die hier al leven, een metafoor is voor de 'mensenwereld'. De schrijver van het bericht wil de boodschap overbrengen dat 'onze inheemse honingbijen' (merk hier de positieve connotatie van hardwerkend (vgl. met de uitdrukking 'een bezige bij') en zoet (honing), oftewel de lokale bevolking, wordt bedreigd door de 'invasieve uitheemse wesp' met een niet al te lieflijke naam, oftewel immigranten. We zien hier dat 'inheemsen' en 'uitheemsen' worden geportretteerd als totaal verschillende soorten, waarbij het onmogelijk is dat die met elkaar kunnen samenleven, omdat hun aard fundamenteel verschilt. De inheemsen zijn goed, de buitenstaanders slecht.

Het 'verwijderen' van de slechte ('invasieve') elementen dat in het Facebookbericht genoemd wordt, wordt gezien als noodzakelijk om de problemen op te lossen. Merk hier overigens op dat het originele artikel zelfs spreekt van 'vernietigen', een terminologie die door de kandidaat-politicus niet wordt overgenomen. Hij lijkt zich bewust van de connotaties die dit mogelijk kan oproepen en van het wettelijk kader.

Het is duidelijk dat dit bericht gericht is op een *incrowd*, een groep volgers die begrijpt dat er iets anders bedoeld wordt dan wat er letterlijk staat. De implicaturetheorie van Grice (1975/2006) (zie 3.2.1) is hier van toepassing: het bericht gaat niet over migratie van mensen, maar die implicatuur wordt wel gesuggereerd. Dat deze onderliggende boodschap begrepen wordt, zien we in de reacties op het bericht, waarin die volgers in dezelfde ironische/bijtende stijl voortborduren op dit thema:

Eigen wesp eerst 🐝

Dries ik ben mijn honingbijen aan het trainen om zich te kunnen weren tegen deze uitheemse Aziatische hoornaar 🐝🐝🐝🐝

Allemaal terug naar hun eigen land 😬😬

Dit is toch wel zeer gemunt op een bepaald type. volgens mij kan deze soort zich perfect aanpassen en integreren in onze bijcultuur. Wie zegt dat ze allemaal zo zijn trouwens, je zal er extreme bijhebben maar het grootste gedeelte is vast gematigd. En ze zijn maar een kleine minderheid ook, geef ze dus een kans 👍

We zien hier dat het artikel gebruikt wordt om het discours rondom immigratie op de hak te nemen, waarbij het stereotiepe taalgebruik van zowel de rechter- ('eigen wesp eerst') als linkerzijde ('deze soort [kan] zich perfect aanpassen en integreren') van het politieke spectrum worden geïncorporeerd. Toch gaat de ironie misschien aan sommigen voorbij, zoals de volgende reacties illustreren:

Vreemd genoeg geldt dit niet voor mensen. Is nochtans net hetzelfde 😞

Mag dat ook voor migranten? Echt serieus waar moeten we dat melden als we der ene zien?

Net als de politicus, zien ook de auteurs van deze reacties de gelijkenissen tussen de insecten- en de mensenwereld, maar het is niet zo duidelijk of ze het ironische karakter van het bericht vatten. Het Facebookbericht is in elk geval gericht op een specifiek publiek dat 'mee is' met de gedachtegang van de auteur.

Voorbeeld 4

Op 24 mei postte Filip Dewinter op Twitter het volgende:

Bezetting van de publieke ruimte door #islam voor iftarmaaltijd na #Ramadan2019 in #Antwerpen-noord. Straten ontruimen, straatgebed, Arabische opschriften, hoofddoeken, kaftan en djellaba-kleding: het hoort er allemaal bij! #BanIslam
<https://t.co/d0RGhifNAD>

@FDW_VB op Twitter - https://twitter.com/FDW_VB/status/1131798889084915712

Ongeveer drie uur later werd op datzelfde Twitteraccount een tweet met soortgelijke strekking geplaatst, nu met een filmpje erbij.

'Ontruim op 25 mei de straat tss 15 en 22u30 wegens #iftar-maaltijd nav #ramadan' beslist #moskee zonder aanvraag bij stadsbestuur. 'De moskee beslist' en neemt publieke ruimte in. Vijandelijke overname door #islam van onze steden moet stoppen! #Antwerpen

@FDW_VB op Twitter - https://twitter.com/FDW_VB/status/1131837690578657281

In de video zien we Filip Dewinter op straat, waar hij het volgende zegt:

Zaterdag vindt in deze buurt in Antwerpen-Noord, de Jan Palfijnstraat, een zogenaamde iftar-maaltijd plaats. Dat is een maaltijd ná zonsondergang, in het kader van de Ramadan. Een islamitisch gebruik, dat ook in Antwerpen steeds meer ingang vindt. En de moskee hier achter mij heeft beslist dat de héle straat moet ontruimd worden voor de iftar-maaltijd. Alle auto's moeten worden verplaatst. Geen aanvraag bij het stadsbestuur, geen enkele weet van een dergelijk parkeerverbod bij de politie, de moskee beslist en d s zal dit gebeuren. Affiches aan palen, affiches aan de huizen, om duidelijk te maken dat de iftar-maaltijd plaatsvindt en dat de straat ontruimd moet worden. De moskee heeft beslist, en zo zal het zijn in Antwerpen.

De islam neemt de publieke ruimte in onze stad, en in heel wat steden in ons land en Europa over. Niet alleen via iftar-maaltijden en het bidden op straat, maar ook door het dragen van de islamitische kleding: de djellaba en de kaftan, de hoofddoek en de hijab.

Door het praten van Arabisch op straat, door Arabische opschriften op winkelruiten, moskeeën en huizen. Door het feit dat de islam uiteindelijk bezig is aan die vijandelijke overname van onze steden, en van ons land, en van Europa,

is er maar één mogelijkheid: dat is ervoor zorgen dat we in het verzet gaan. Dat we ons kanten tégen de islamisering van onze steden en ervoor zorgen dat Antwerpen, Antwerpen wordt en blijft, en dat Europa nooit Eurabia wordt. Daarom op 26 mei uw stem voor het Vlaams Belang. Want: eerst onze mensen.

Dewinter staat buiten voor de moskee (genaamd *El Moslimine*) met één van de affiches waarover hij spreekt. De video is in één take opgenomen, wordt niet van autocue afgelezen, en er is niets aan bewerkt of ondertiteld. Wanneer hij over concrete zaken in de straat spreekt (zoals de moskee en de affiches), zwenkt de camera om deze te tonen.

Context

De tweet en videoboodschap vertrekken vanuit een verontwaardiging over het ongeoorloofd vragen om het wegzetten van geparkeerde auto's in de straat door een religieuze organisatie. Maar de stelling dat er 'geen aanvraag bij het stadsbestuur, [en] geen enkele weet van een dergelijk parkeerverbod bij de politie' is minstens misleidend, dan wel feitelijk onjuist. Door een andere Twitter-gebruiker werd aan het officiële Twitter-account van politiezone Antwerpen de vraag voorgelegd of dit evenement bij hen was aangevraagd. Hun antwoord was formeel:

Beste [naam verwijderd], dit evenement van Stadsmakers werd goedgekeurd. De straat zal gedurende het feest afgesloten worden. Fijne dag.

@PZAntwerpen op 24 mei 2019

Niet alleen was het evenement dus wel degelijk aangevraagd, deze aanvraag werd zelfs gedaan door Stadsmakers – een dienst van de Stad Antwerpen zelf, dat “activiteiten en projecten van bewonersgroepen en verenigingen [ondersteunt] die de leefbaarheid van de stad bevorderen” (zie <https://atv.be/nieuws/nieuwe-dienst-stadsmakers-deelt-subsidies-en-advies-uit>).

Analyse

Hoewel de schrijver van de tweet fout zat met diens verwijt dat het om een niet-aangevraagde afzetting van de straat zou gaan, doet de waarachtigheid er eigenlijk weinig toe voor de boodschap. Het gaat hier immers niet zozeer om het aanklagen van een overtreding van de wet, dan wel om het maken van een claim over bredere tendensen die de boodschapper in de samenleving meent te ontwaren. De videoboodschap bestaat uit drie deelboodschappen, die in de transcriptie hierboven van elkaar zijn onderscheiden door een nieuwe alinea te beginnen.

In het eerste deel wordt de concrete situatie beschreven zoals de politicus die aantreft. De video begint met een uitleg van wat een iftar-maaltijd is. Het woord 'zogenaamd' duidt de veronderstelling aan dat de kijker nog niet bekend is met deze term en de betekenis ervan. Opvallend genoeg wordt de term 'ramadan' niet uitgelegd – kennelijk wordt deze informatie als bekend verondersteld. Hierna komt de concrete klacht tegen de moskee in kwestie. Zoals hiervoor gezegd, klopt het niet dat er geen toestemming van de bevoegde autoriteiten zou zijn geweest, maar dat doet er eigenlijk niet toe. Het punt waar

het om gaat, is dat 'de moskee heeft beslist'. De actie wordt genomen door de moskee en de samenleving volgt ('dus *zal het gebeuren*', 'zo *zal het zijn*'). De nadruk wordt gelegd op de vermeende beslissingsmacht van de moskee.

In het tweede deel wordt de ergernis van de spreker veralgemeend – de lokale situatie waarover hij spreekt staat niet op zich, maar is een voorbeeld van de 'publieke ruimte' die wordt 'overgenomen' door 'de islam'. De interpretatie van 'publieke ruimte' is hier contradictorisch. Het woord 'publiek' heeft de betekenis van 'voor iedereen toegankelijk' (van Dale). Ongeacht iemands afkomst/herkomst, religie of seksuele geaardheid, de publieke ruimte is door iedereen te gebruiken. Wanneer het echter 'de islam' (let op het gebruik van het zelfstandig naamwoord – niet *moslims*, maar *de islam* wordt agentiviteit (zie 3.2.2) toegeschreven) is die gebruik maakt van de publieke ruimte, wordt dit door de spreker gezien als een 'overname'.

Na deze opmerking worden er een aantal voorbeelden gegeven van hoe deze 'overname' vorm krijgt – namelijk via 'iftar-maaltijden en bidden op straat, maar ook door het dragen van de islamitische kleding'. Bij dat laatste worden cultuur en religie op één hoop gegooid. De kledingstukken die genoemd worden zijn immers niet per se islamitisch – de djellaba (Marokko) en de kaftan (Turkije, Arabische landen in de Golf en Levant) zijn cultuurspecifiek, niet religieus. Ook het gebruik van de gesproken of geschreven Arabisch, dat hierna als voorbeeld van 'de overname door de islam' wordt gegeven, valt niet samen met religie. En hoewel de gegeven voorbeelden compleet geweldloze zaken zijn, gaat de spreker in het filmpje verder door te stellen dat het gaat om een *vijandelijke* overname van 'onze steden, van ons land, en van Europa' (merk op dat bij 'Europa' het bezittelijk voornaamwoord 'ons' wordt weggelaten). Waarop de kwalificatie van 'vijandelijk' gebaseerd is, wordt niet duidelijk.

In het laatste deel volgt de volgende stap in de argumentatie met oproepen tot actie. Zo moeten 'we' 'in het verzet gaan'. Let hier op het lidwoord 'het'. De gebruikelijke uitdrukking zou zijn om *in verzet te komen tegen...*, maar er is hier voor gekozen om te stellen dat men 'in *het* verzet' moet gaan. Het gebruik van het lidwoord 'het' impliceert het bestaan van een georganiseerd verband dat activiteiten ontplooit tegenover een bezetter (vergelijk met 'het verzet' in de Tweede Wereldoorlog). Het gebruik van 'verzet' in dit verband is niet nieuw. Er is hier sprake van intertekstualiteit, het resoneert namelijk met het taalgebruik van Geert Wilders, die in 2013 al de actie 'teken verzet aan' (zie <https://www.tekenverzetaan.nl/>) startte en in 2017 (in een gezamenlijke persconferentie met Filip Dewinter) liet weten dat 'we in verzet [moeten] komen' (zie <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/11/03/dewinter-en-wilders-gaan-samen-in-beroep-tegen-verbod-op--islams/>). In tegenstelling tot Dewinter, voegt Wilders daar steeds expliciet aan toe dat dit geweldloos en op democratische wijze moet gebeuren. (Al wordt er in dit voorbeeld verderop wel aangemoedigd om het stemrecht te gebruiken en Vlaams Belang te stemmen.)

Een andere oproep tot actie is dat we ons moeten 'kanten tegen de islamisering' en 'ervoor zorgen dat Antwerpen, Antwerpen wordt en blijft en dat Europa nooit Eurabia wordt'. De eigenaam 'Antwerpen' is doorgaans een ruimtelijke verwijzing, waarbij het niet zoveel uitmaakt wat de bevolkingssamenstelling precies is. Echter maakt het woord 'wordt' duidelijk dat de term 'Antwerpen' hier niet louter ruimtelijk bedoeld is. Onder de invloed van 'de islamisering' is Antwerpen namelijk niet langer Antwerpen – het moet

immers nog Antwerpen *worden*. Voor Europa geldt dat het nog altijd Europa is, maar we moeten oppassen dat het geen Eurabia wordt. De term 'Eurabia' is intertekstueel – het verwijst naar een theorie van Britse publiciste Bat Ye'or, populair in het extreemrechtse discours. De theorie stelt dat er een samenzwering is die als doel heeft om de Europese beschaving te vervangen door de islamitische waarden en wetten (vergelijk met termen als 'omvolking' en 'islamisering').

De teksten in de tweets zijn min of meer samenvattingen van de tekst die in de videoboodschap wordt uitgesproken. Opvallend is hier het gebruik van het hekje (#) voor een aantal woorden (Ramadan2019, iftar, ramadan), in een poging om dit bericht te laten verschijnen wanneer men zoekt op een van deze woorden. Ook wordt hier (en niet in het filmpje) via de hashtag #BanIslam expliciet gesteld dat de islam verbannen moet worden.

Voorbeeld 5

Op 22 mei 2019 schreef Vlaams Belang op Twitter:

Terreurbestrijding moet een absolute topprioriteit blijven. In ons land is er geen plaats voor religieuze fanatici die onze manier van leven willen kapotmaken.
<https://t.co/p1NY2wer5m>

In de begeleidende video zien we partijvoorzitter Tom Van Grieken, die de volgende tekst uitspreekt:

Ook ons land werd te vaak getroffen door Islamitische aanslagen. Terreurbestrijding moet een absolute topprioriteit blijven, maar we moeten ook de voedingsbodem aanpakken, namelijk die radicale islam. Er is geen plek voor religieuze fanatici die vrouwen minderwaardig zijn aan mannen, of homoseksuelen zomaar van gebouwen gegooid moeten worden. Wij willen niet lijdzaam ten onder gaan als samenleving. We moeten terugslaan, eerst ONZE mensen! Dat is een kwestie van rechtvaardigheid.

In de (ondertitelde) video staat Van Grieken voor een blauwe achtergrond zonder verdere onderscheidende eigenschappen. Hij lijkt de tekst van een autocue af te lezen. Terwijl de tekst wordt opgelezen, horen we een spannend muzikje aanzwellen.

Context

Ondanks het feit dat de video begint met de uitspraak dat 'ook' ons land geraakt werd door islamitische aanslagen, daarmee suggererend dat het inspeelt op de actualiteit, ontbreekt een concrete aanleiding voor deze videoclip. Slechts het feit dat de verkiezingen een paar dagen later zouden plaatsvinden lijkt het filmpje enige relevantie te geven. De reacties op het bericht op Twitter laten zien dat de ontvangers van de boodschap het ideologische gedeelte als het belangrijkste punt opvatten.

Analyse

In het tekstuele gedeelte van deze tweet wordt het probleem gedefinieerd dat Vlaams Belang ziet: 'onze manier van leven' in 'ons land' wordt aangevallen door 'religieuze fanatici', die klaarblijkelijk 'terreur' gebruiken om hun doelen te bereiken (namelijk, 'onze'

manier van leven kapot maken). Eén concrete oplossing ('terreurbestrijding') wordt expliciet aangereikt – al wordt het noch hier, noch in de video helder wat er bedoeld wordt met deze term. Het gebruik van 'er is geen plaats voor...' impliceert dat een andere oplossing zou zijn om deze 'fanatici' op een of andere manier uit het land te verwijderen.

De videoboodschap begint door te zeggen dat 'ons land te vaak getroffen [werd] door 'islamitische aanslagen''. Het is veelzeggend dat er gesteld wordt dat de *aanvallen* 'islamitisch' zijn – in plaats van zeggen dat de *aanval/ers* islamitisch zijn. Op deze manier worden aanvallen gerepresenteerd als iets wat onderdeel uitmaakt van de islam, zoals bijvoorbeeld een 'islamitisch gebed' dat doet. Daarnaast spreekt Van Grieken erover dat België (al is het niet helemaal duidelijk of hij inderdaad België bedoelt met 'ons land') 'te vaak' geraakt werd door islamitische aanslagen. Stellen dat België *vaak* getroffen zou zijn, zou lastig vol te houden zijn (het aantal aanslagen is immers beperkt), wat een reden kan zijn dat er gesproken wordt over 'te vaak' – niemand zal immers ontkennen dat zelfs een enkele terreuraanval er één te veel is.

Van Grieken lijkt een onderscheid te willen maken tussen twee manieren van aanpak om met de dreiging van terreuraanvallen om te gaan. Aan de ene kant is dat 'terreurbestrijding', aan de andere kant gaat het om 'de voedingsbodem aanpakken'. Het eerste impliceert een harde aanpak van mensen die van plan zijn om terreuraanslagen te plegen (of die dat al gedaan hebben). Het tweede wijst op een preventieve aanpak, waarbij de ideeën die terreur vergoelijken of aanmoedigen worden aangepakt vóórdat deze effectief terreurdaden inspireren. Volgens Van Grieken komen deze ideeën van *die* radicale islam. Het gebruik van het woord 'die' (en niet 'de') is hier veelzeggend: voor hem is er geen onderscheid tussen de 'radicale' en de 'reguliere' islam. Volgens die logica zijn alle moslims 'religieuze fanatici' die het eens zijn met de voorbeelden van extreme ideeën die hij daarna noemt (dat vrouwen minderwaardig zijn ten opzichte van mannen, en dat het goed is om homoseksuelen van gebouwen te gooien).

Het terugkerende thema van de ondergang van 'onze samenleving' die we in het bredere discours van het Vlaams Belang zien, zien we ook opduiken in de laatste zinnen van deze videoboodschap. Terwijl een onbepaalde groep mensen passieve toeschouwer is bij deze ondergang van de samenleving ('lijdzaam ten onder gaan'), willen 'wij' daartegen ageren en 'terugslaan'. Dit is een sprekende metafoor. Waar 'onze samenleving' de eerste klap heeft gekregen (waarschijnlijk gaat dit over de 'te vaak' voorgekomen terreuraanslagen), daar moeten we nu 'terugslaan'. Wie er precies teruggeslagen moet worden, en op welke manier deze roep tot actie gerealiseerd zou moeten worden, blijft on gezegd, maar er is duidelijk een connotatie van geweld.

Deze voorgestelde oplossing voor het probleem annuleert het onderscheid dat eerder in het filmpje gemaakt leek te worden tussen het omgaan met terreuraanslagen aan de ene kant, en de ideeën die inspiratiebronnen zijn voor terreur aan de andere. Feitelijk is de oplossing voor *beide* problemen het 'terugslaan'.

Hoewel we niet te weten komen wat 'terugslaan' precies wil zeggen, is het duidelijk dat 'ONZE mensen' (oftewel, niet-moslims) op de eerste plaats moeten komen, want dat is het moreel juiste ('rechtvaardigheid'). De basis voor deze rechtvaardigheidsclaim is niet gegeven, en er wordt dus van uitgegaan dat de kijker dit als vanzelfsprekend ziet. Tot slot is hier de keuze voor het woord 'eerst' interessant. Nergens in dit bericht, noch in

het bredere vertoog, erkent Vlaams Belang dat andere groepen ook maar ergens legitiem aanspraak op zouden kunnen maken. De slagzin 'eerst ONZE mensen' waar zij mee naar de verkiezingen trokken, had dus evengoed 'alleen ONZE mensen' kunnen luiden.

Voorbeeld 6

Op 26 februari plaatste Tom Van Grieken het volgende op Facebook:

Fanmail van enkele kansenparels die het niet zo leuk vinden dat wij de video van hun agressie tegen onze politieagenten openbaar maakten. Ik heb maar één boodschap aan dit tuig: dit is ONS land, en wij gaan het terugnemen.

<https://www.facebook.com/tomvangrieken/posts/fanmail-van-enkele-kansenparels-die-het-niet-zo-leuk-vinden-dat-wij-de-video-van/2563681283703217/>

Context

Enkele dagen voor het plaatsen van dit bericht werden via de socialemediakanalen van Vlaams Belang beelden gedeeld van een jongere die zich met geweld verzet tegen de politie en gearresteerd wordt. Daarbij schreef Van Grieken op Twitter:

De #politie versus #allochtonen in #Lokeren. 😡

➡ Onze straten moeten terug leefbaar worden. Tijd om te tonen wie hier de baas is!

🔄 DEEL deze beelden zodat dit niet in de doofpot verdwijnt.

<https://twitter.com/tomvangrieken/status/1099736632578711552>

Klaarblijkelijk (dit kan niet geverifieerd worden) heeft Van Grieken hierna via zijn Facebookaccount een aantal hatelijke berichten gekregen, die hij in een nieuw bericht deelt met zijn volgers.

Analyse

Het Facebookbericht begint op humoristische wijze: de ‘fanmail’ die Van Grieken heeft ontvangen is hier sarcastisch bedoeld, gezien het negatieve karakter van de berichten die hij heeft gekregen. Ook de stelling dat zij ‘het niet zo leuk vinden’ is een understatement.

De auteur beschrijft de verzenders van deze berichten als ‘kansenparels’. Dit is een referentie naar vermeend taalgebruik van politieke partijen aan de linkerkant, die een positief label willen plakken op jongeren van buitenlandse herkomst uit achterstandswijken. Ondanks die herkomst zouden ze toch de opportuniteiten hebben om iets van hun leven te maken. De implicatie in deze context is dat ze juist het *tegenovergestelde* van ‘kansenparels’ zijn: niet mooi, en zonder mogelijkheden in het leven. De term ‘tuig’ wordt expliciet gebruikt.

Het geweld tegen de politie wordt hier via het bezittelijk voornaamwoord gekoppeld aan degenen die de haatberichten stuurden: ‘hun agressie’. In het filmpje werd het geweld door één persoon gepleegd, maar hun herkomst (‘kansenparels’) maakt de verzenders van de haatberichten kennelijk tot medeplichtigen.

De politieagenten tegen wie de agressie gericht was, worden expliciet benoemd als ‘onze politieagenten’. De politie is van ons, het geweld is iets van de anderen. Het ‘ons’ verwijst hierbij naar niet-allochtonen. De implicatie is ook dat er geen agenten van vreemde origine zouden zijn. De agressie moeten we hier dus niet simpelweg opvatten als een incidentje dat plaatsvond in Lokeren, maar als een gerichte aanval op ‘ons’. Die ‘ons’ zien we ook terug in de zin die hierop volgt – via de hoofdletters wordt extra benadrukt dat dit ‘ONS land’ is (en dus niet het land van ‘hen’). Daarbij volgt de mededeling (of het dreigement) dat ‘wij het [gaan] terugnemen’. Hier wordt geïmpliceerd dat ‘wij’ het land zijn kwijtgeraakt – immers, voordat je iets kunt ‘terugnemen’ moet het je eerst zijn afgenomen.

Voorbeeld 7

Op 20 februari 2019 postte Dries Van Langenhove het volgende op Twitter:

Vlaamse jongen van VTI Kortrijk wordt door allochtoon crapuul in elkaar geslagen na schooltijd. Zijn horloge werd gestolen.

Vlamingen, maak uw kinderen opnieuw weerbaar. Anders zijn ze een vogel voor de kat.
<https://t.co/1VQuGfKmhK>

@DVanLangenhove op Twitter
<https://twitter.com/dvanlangenhove/status/1098255372945625088>

In het bijgevoegde filmpje worden twee wandelende jongeren gefilmd, waarschijnlijk met een smartphone (het beeld is weinig stabiel). Hierbij heeft de links wandelende jongen een arm om de ander zijn nek geslagen. Bij hen loopt nog een jongen die niet steeds in beeld is. Na enkele tientallen meter wandelen stopt het duo, en begint de links lopende jongen vanuit het niets op de ander zijn gezicht te slaan en te schoppen. Het slachtoffer wordt gevloerd, en het slaan gaat door terwijl hij op de grond ligt. Van terugvechten is bij het slachtoffer geen sprake – bij de eerste klappen spreidt hij zijn armen alsof hij verbaasd is en wil vragen waarom dit gebeurt, als het slaan doorgaat bedekt hij slechts zijn hoofd met zijn armen om de impact van de slagen te beperken.

Analyse

In de eerste zin wordt de ‘Vlaamse jongen van VTI Kortrijk’ gecontrasteerd met ‘allochtoon crapuul’. De aanvaller heeft ook een Vlaams accent, maar voor de schrijver van de tweet is het toch belangrijk om te benadrukken dat alleen het slachtoffer een ‘echte’ Vlaming is (met blonde haren en witte huidskleur). Terwijl de bijvoeglijke en zelfstandige naamwoorden die verwijzen naar het slachtoffer neutraal zijn, zijn zowel ‘allochtoon’ en ‘crapuul’ negatief geladen woorden. Merk op dat één van beide (‘een allochtoon’ of ‘crapuul’) in deze zin had volstaan, maar door de combinatie van de termen wordt de negatieve lading versterkt.

Na deze mededeling volgt een oproep aan ‘Vlaamse’ ouders, die hun kinderen ‘opnieuw weerbaar’ zouden moeten maken. Het woord ‘weerbaar’ kan in de meeste andere sociale-mediaberichten afkomstig van Vlaams Belang gelezen worden als fysieke actie én als beeldspraak. Dat is hier niet het geval. Wanneer we de inhoud van het filmpje in ogenschouw nemen, kan het niet anders bedoeld zijn dan als fysiek geweld. De jongen in het filmpje verzet zich niet tegen het geweld dat hem wordt aangedaan, iets wat door de auteur van de tweet gezien wordt als illustratie van de zwakte (de niet-weerbaarheid) van de ‘Vlaamse kinderen’ van vandaag. Het woord ‘opnieuw’ duidt aan dat de schrijver een achteruitgang ziet in de toestand van de Vlaamse jongeren. Blijkbaar had men in het verleden die ‘weerbaarheid’ wel, maar is dit ergens verloren gegaan. Het wordt uit de context niet duidelijk wanneer en op welke manier Vlamingen vroeger wél ‘weerbaar’ waren.

Indien de weerbaarheid niet bijgebracht wordt bij de ‘Vlaamse kinderen’, heeft dit funeste gevolgen: dan ‘zijn ze een vogel voor de kat’. De beeldspraak is helder. Allochtonen zijn als een ‘kat’, die erop uit is om de weerloze ‘vogel’ (de Vlamingen of niet-allochtonen) op te eten. Dat de vergelijking met dieren gemaakt wordt impliceert dat deze situatie door de natuur gegeven is, en daarmee onveranderlijk. Het zit in de natuur van de kat om op de vogel te jagen, daar is niets aan te doen (vergelijk met de uitdrukking ‘de aard van het beestje’). Allochtonen worden hier voorgesteld als intrinsiek agressieve wezens, die erop uit zijn om op ‘Vlamingen’ te jagen.

Voorbeeld 8

Op 27 april 2019 plaatste Dries Van Langenhove het volgende op Twitter:

Met deze vunzige degeneracy worden onze Vlaamse kinderen op school geïndoctrineerd. Er staat geen enkel klassiek gezin op de poster, maar voor SM-seks, holebigezinnen en transgenders is er wel plaats. <https://t.co/aQJJkwSeoz>

Context

Hoewel de poster voor de afzender van de tweet wellicht nieuw is, betreft het hier een oude poster van een campagne van de vzw Unie Vrijzinnige Verenigingen (die zich eind 2011 herdoopte tot demens.nu). Deze campagne had de bedoeling om de rechten en acceptatie van holebi's in Vlaanderen te bevorderen. Er wordt al melding gemaakt van deze campagne in een editie van het tijdschrift *uvv info* uit 2009 (zie <https://demens.nu/wp-content/uploads/2017/11/Vrij-on-zinnig.pdf>), wat erop wijst dat het afgebeelde postermateriaal zo'n tien jaar oud is. De website die op de poster genoemd wordt, bestaat inmiddels niet meer.

De timing van de tweet is misschien te verklaren door de periode van het jaar. Half mei is er altijd heel wat media-aandacht voor LGBT. Op 17 mei is de jaarlijkse dag tegen LGBT-fobie. Op 18 mei 2019 vond de jaarlijkse Belgian Pride plaats. In de aanloop naar deze evenementen lanceren heel wat LGBT-organisaties 'pre-Pride'-evenementen, of worden er eisenplatformen gepubliceerd.

Analyse

De tweet begint met het betitelen van de poster als 'vunzige degeneracy'. Het woord degeneracy (degeneratie, oftewel verval) komt voor in het online rechtsextremistische discours dat vaak wordt aangeduid als 'alt-right'. Het label wordt door alt-right-aanhangers geplakt op fenomenen die volgens hen duiden op het verval van de

westerse beschaving. De alt-right beweging heeft dit begrip rechtstreeks ontleend uit het taalgebruik van de nazi-ideologen uit de jaren 30 en 40 van de vorige eeuw. Zij betitelden bepaalde kunst, die in zou gaan tegen de 'juiste' esthetische en morele waarden, als *Entartete Kunst*. Voor die kunstwerken was geen plaats in de samenleving die de nazi's voor ogen hadden.

De afbeeldingen op de poster, en bij uitbreiding de seksuele geaardheden en voorkeuren en genderidentiteiten die op de poster vertoond worden, zijn voor de auteur dus symbolen van verval van de Westerse samenleving. De hier genoemde 'SM-seks, holebigezinnen, en transgenders' zijn fenomenen die ingaan tegen de waarden die we moeten nastreven. Wat wél nastrevenswaardig is, is het 'klassiek gezin' (een heterokoppel met kinderen) waar in de laatste zin van gesproken wordt. Het woord 'klassiek' wijst hier zowel op de betekenis van 'uit vroeger tijden stammend en toch niet verouderd' als van 'voorbeeldig in zijn soort' (van Dale). Het 'klassieke', ofwel traditionele gezin bestaande uit een heterokoppel en kinderen is dus iets waar we beter niet vanaf zouden stappen (of *waren gestapt*, gezien de *degeneracy/ontaarding* die heeft plaatsgevonden).

De schrijver van de tweet maakt het verwijt dat de poster geen klassiek gezin afbeeldt, maar dat is alleen maar logisch gezien het doel van de campagne. De Unie Vrijzinnige Verenigingen wou met deze poster de holebi-rechten en -acceptatie promoten, wat verklaart waarom er geen 'klassiek gezin' op de poster is afgebeeld. Toch wordt er door de twitteraar gesteld dat er 'indoctrinatie' plaatsvindt, een woord dat de denotatie heeft van 'systematische beïnvloeding met het doel eigen ideeën kritiekloos te laten aanvaarden' (van Dale). Het is onduidelijk waar de systematiek zich situeert – het gaat hier om een poster, en niet bijvoorbeeld om verplicht lesmateriaal. Bovendien is in België het homohuwelijk al in 2003 ingevoerd, en adoptie door holebi's in 2006. De (ondertussen aangepaste) wet op de transseksualiteit dateert van 2007. De uitspraak is daarmee eerder hyperbolisch van aard.

Voorbeelden 9 en 10

De berichten die hiervoor zijn besproken, situeren zich duidelijk in de grijze zone. Om enig licht te werpen op de grenzen van deze zone, zullen we ook twee voorbeelden duiden die thematisch gerelateerd zijn, maar naar ons oordeel buiten het spectrum vallen. Beide socialemediaberichten bevatten elementen die we in de voorgaande analyses hebben aangehaald, maar verschillen dusdanig dat we ze niet tot de grijze zone kunnen rekenen.

Ten eerste bespreken we de volgende tweet van Dries Van Langenhove, geplaatst op 30 januari 2019:

Reclame met een volledig blank gezin is nu al bijna onvindbaar in West-Europa, en toch moet de reclame binnenkort "nog diverser". Waarom? Moeten blanke Europeanen zich schamen voor hun huidskleur? <https://t.co/xqXh57kHA1>

De link verwijst naar een artikel op scepter.net getiteld "Charter voor meer diversiteit in Belgische reclame". Hierin wordt het volgende geschreven:

Er moet binnenkort meer diversiteit te aanschouwen zijn in reclameboodschappen in ons land. Dat stelt de Unie van Belgische adverteerders (UBA). “Reclame moet beelden en verhalen tonen die representatief zijn voor de samenleving van vandaag en morgen”, klinkt het. Alsmar meer bedrijven maken al gebruik van maatschappelijke thema’s als diversiteit, wat niet zelden tot veel kritiek leidt.

[...]

De samenleving is de afgelopen decennia met andere woorden drastisch veranderd”, klinkt het. “Toch worden deze veranderingen vandaag nog te weinig weerspiegeld in reclameboodschappen.”

Dat moet veranderen in de nabije toekomst. “Reclame moet beelden en verhalen tonen die representatief zijn voor de samenleving van vandaag en morgen. Ze moet stereotypen vermijden en iedereen – ongeacht geslacht, afkomst, leeftijd, geaardheid, beperking of geloof – op een gelijke manier behandelen.” In het charter geven ze enkele concrete tips zoals het tonen van campagnes aan een testpubliek van verschillende genders, afkomsten en geaardheden.

In deze tweet komt dezelfde thematiek aan bod als in het eerder besproken voorbeeld 8 (over de holebi-poster van de UVV), namelijk de vermeende onderrepresentatie van de meerderheidsgroep. In voorbeeld 8 ging het over ‘het klassiek gezin’, hier wordt gesproken over ‘volledig blanke gezinnen’ die onvoldoende getoond zouden worden. Volgens de auteur zijn reclames met dit soort families ‘bijna onvindbaar in West-Europa’. Het artikel waar de tweet aan refereert, wijst op meerdere factoren van diversiteit waar in het vervolg op gelet zal worden bij het maken van reclames (‘geslacht, afkomst, leeftijd, geaardheid, beperking of geloof’). De tweet zelf licht enkel etniciteit (huidskleur) uit. Weliswaar is het dus een selectieve lezing van het artikel, maar daarmee niet onjuist.

De schrijver van de tweet vraagt zich af waarom meer diversiteit in reclames nodig zou moeten zijn, en stelt de retorische vraag of blanke Europeanen zich zouden moeten schamen voor hun huidskleur. Een groot verschil met hiervóór geanalyseerde voorbeelden is het ontbreken van een tegenstelling of uitdrukkingen die wijzen op een hiërarchie tussen twee groepen in de samenleving. Zo wordt er niet gezegd dat een niet-witte huidskleur inferieur is, of dat een ‘volledig blank gezin’ het ideaalmodel zou zijn. Vergelijk dit met voorbeeld 8, waarin via de terminologie (‘het klassiek gezin’) een rangorde wordt aangebracht, en waarin op ‘SM-seks, holebigezinnen, en transgenders’ zelfs het label ‘vunzige degeneracy’ wordt geplakt.

Hoewel de thematiek hier soortgelijk is aan die in voorbeeld 8, en de mening die in het huidige voorbeeld wordt verkondigd daarmee compatibel is, is het karakter van de tweet fundamenteel anders. Daarom rangschikken wij dit voorbeeld niet onder de noemer grijze zone.

Als tweede voorbeeld een Facebookbericht van het Vlaams Belang-partijaccount, geplaatst op 29 april 2019:

Dit is één van de redenen waarom we onze grenzen moeten beschermen, IS-terroristen NOOIT meer mogen toelaten in ons land - meer dan 100 bevinden zich trouwens terug op ons grondgebied dankzij het lakse beleid - én radicaal islamisme moeten bestrijden!

Een bijgevoegde link verwijst naar een artikel (van 22 augustus 2018) op hln.be, met als titel "IS-leider al-Baghdadi pleit in zeldzame speech voor terreur in het Westen: 'Eén aanslag daar is evenveel waard als duizend aanvallen in Syrië of Irak'". Dit artikel was ten tijde van plaatsing al bijna acht maanden oud, maar werd opnieuw actueel geacht omdat er op dat moment een discussie gaande was over het al dan niet terughalen van Syriëgangers om hen in België te kunnen berechten. De openingsalinea van het artikel luidt:

Terreurgroep IS heeft vanavond een speech van haar leider Abu Bakr al-Baghdadi gepubliceerd. Het is voor het eerst in bijna een jaar dat de terreurleider iets van zich laat horen. Hij roept zijn volgers op "vol te houden".

Ook dit bericht resoneert met voorbeelden die hierboven werden besproken. Het beschermen van 'ons grondgebied' is immers een terugkerend thema, en ook de manier van uitdrukken, waarbij er twee groepen tegenover elkaar worden gepositioneerd, ligt in het verlengde van andere tweets en Facebookberichten. Toch is de aard van het bovenstaande bericht fundamenteel anders. Dat onderscheid ligt enerzijds in wat er als 'gevaar' beschouwd wordt, anderzijds in wat er tegen dit gevaar beschermd moet worden.

Bij het 'gevaar' merken we op dat dit redelijk concreet wordt afgebakend in het bericht. In andere voorbeelden is de benaming algemeen en is het ambigu wie of wat tot deze groep gerekend mag worden. Zo is in voorbeeld 1 'massa-immigratie' de veroorzaker van kwalijke zaken, in voorbeeld 4 zijn dat 'de islam' en 'islamisering' (maar daar worden ook zaken als 'het gebruik van de Arabische taal' en 'het dragen van een djellaba of kaftan' toe gerekend), en in voorbeeld 7 gaat het over 'allochtoon crapuul'. Daarentegen wordt hier in het huidige voorbeeld geageerd tegen 'IS-terroristen' en 'radicaal islamisme', wat een veel concretere invulling is van 'zaken die gevaarlijk zijn' dan in de andere voorbeelden.

Wat de bescherming betreft, geldt dat deze hier niet restrictief wordt ingevuld. Er wordt gesproken van 'onze grenzen', 'ons land' en 'ons grondgebied'. Het enige criterium dat hier gesteld wordt om bescherming te genieten, is dus dat men zich op Belgisch gebied bevindt. Dit staat haaks op de voorbeelden die hierboven zijn besproken. Zo wordt er in voorbeeld 1 gesproken over het beschermen van 'onze meisjes' en 'onze vrouwen' (en dus niet de meisjes/vrouwen die niet 'van ons' zijn), in voorbeeld 7 zijn het 'kinderen van Vlamingen' die weerbaar moeten worden (tegenover het 'allochtoon crapuul'), en in voorbeeld 5 gaat het om 'ONZE mensen' (oftewel niet-moslims). In elk van die voorbeelden is de bescherming afhankelijk van het 'tot de juiste groep behoren'. Hier is dat niet het geval.

Voor voorbeelden 9 en 10 komen we tot de conclusie dat het niet gaat om taalgebruik dat tot de grijze zone behoort. In tegenstelling tot de acht voorbeelden die we eerder

hebben besproken, concluderen we dat het hier slechts gaat om legitieme meningen. Uiteraard zijn die scherp geformuleerd en kan iemand het met die meningen oneens zijn, maar de berichten maken geen deel uit van een uitsluitingsdiscours dat we in andere voorbeelden aantreffen.

3.2 Discursieve patronen in ons corpus

In deze sectie geven we een overzicht van de terugkerende discursieve patronen in de voorbeelden die we hebben geanalyseerd en die we als typerend voor een haatdiscours beschouwen. Ze kunnen een persuasief effect hebben, of een discours meer subtiel maken en minder verwerpelijk. We koppelen de patronen ook aan de specifieke linguïstische strategieën die gebruikt worden om ze te realiseren. Voor een lexicon van de gebruikte linguïstische terminologie verwijzen we naar 6.4.

3.2.1 Twee groepen als tegengesteld voorstellen

In een meerderheid van de grijzezonevoorbeelden in ons corpus wordt een tegenstelling gecreëerd tussen twee groepen: de *insiders* (waar de auteur van het bericht toe behoort) en de *outsiders*, die niet thuishoren in onze maatschappij.

De tegenstelling tussen die twee groepen is gebaseerd op één criterium dat binair en exclusief is: groep X positioneert zich tegenover groep niet-X (bv. 'inheems' vs. 'uitheems', heteroseksueel vs. homoseksueel). Dit ene definiërende kenmerk volstaat om een scheidingslijn te trekken tussen twee groepen die worden voorgesteld als duidelijk onderscheiden en homogeen: er wordt geen rekening gehouden met verschillen die binnen elke groep kunnen bestaan of eigenschappen die gedeeld kunnen zijn over de groepen heen. Mensen 'van vreemde origine' of 'niet-Europese mensen' worden op die manier in één groep ondergebracht, alsof ze allemaal dezelfde eigenschappen en kenmerken hebben en onderling heel gelijkend zijn én heel verschillend van de groep waartoe de auteur zichzelf rekent. Bovendien blijken de gemeenschappelijke kenmerken van de outsidergroep aanleiding te geven tot gewoonten en handelingen die totaal verschillend zijn van die van de insidergroep.

De homogenisering van de outsidergroep in ons corpus gaat ver: in de categorie 'vreemdeling' wordt geen onderscheid gemaakt. Of het gaat om mensen van Aziatische of Afrikaanse origine, atheïsten of moslims, vluchtelingen of expats, of ze geboren zijn in ons land of pas recent aankwamen: ze horen allemaal in de 'zij'-groep.

Deze dubbele beweging van (interne) unificatie en (externe) differentiatie is kenmerkend voor het hele proces van 'sociale categorisering' dat een onderscheid maakt tussen groepen in een maatschappij. Het mechanisme van de creatie van een 'wij' impliceert noodzakelijk de constructie van een 'zij' en gaat dikwijls gepaard met oversimplificatie en stereotypering. De manier waarop het onderscheid wordt voorgesteld, kan extreme vormen aannemen of meer genuanceerd zijn. In de nuance zal rekening worden

gehouden met de complexe vormen en de porositeit van de scheidingslijnen, terwijl een radicaal discours de verschillen als onveranderlijk en onoverbrugbaar voorstelt (Leyens et al. 1996: 86). In de voorbeelden in ons corpus wordt vaak een systematisch en exclusief onderscheid gemaakt tussen de insider- en de outsidersgroep.

Voorbeeld 3 in de in 3.1 beschreven voorbeelden is prototypisch voor de verdoken manier waarop radicaal discours soms kan worden gebracht: de uitgewerkte metafoor maakt het expliciete gebruik van de woorden 'inheems' en 'uitheems' mogelijk. De metafoor is op zijn beurt dan weer mogelijk doordat er een *implicatuur* wordt gemaakt. De maximes van Grice (1975/2006) en zijn concepten *implicatuur* en *samenwerkingsbeginsel* zijn verhelderend om dit procedé uit te leggen.

De maximes van Grice helpen namelijk om aan te tonen dat wat we zeggen niet altijd hetzelfde is als wat we bedoelen. Grice vertrekt van het 'cooperative principle', het samenwerkingsbeginsel, dat stipuleert dat wie communiceert, dat op de juiste manier en op het juiste moment zal doen, en ervoor zal zorgen dat de bijdrage past in de communicatie die aan de gang is. Dat houdt in dat als een persoon met wie we communiceren van dat beginsel afwijkt, we zullen proberen om de boodschap toch in te passen in het betekenisgeheel dat we aan het opbouwen waren.

Afwijken van het samenwerkingsbeginsel kan volgens Grice door een of meerdere van de maximes te overtreden die hij definieert. Die maximes zijn:

- (1) Maxime van kwaliteit: zeg niet iets waarvan je niet weet of het waar is of waarvan je weet dat het niet waar is.
- (2) Maxime van kwantiteit: maak je bijdrage zo informatief als nodig en niet meer informatief dan nodig.
- (3) Maxime van relatie/relevantie: zeg alleen wat relevant is voor de communicatie die aan de gang is.
- (4) Maxime van wijze: vermijd onduidelijke, ambigue, omslachtige en/of slecht gestructureerde formuleringen.

Als we merken dat de persoon met wie we communiceren een of meerdere van deze maximes overtreedt, dan zullen we toch proberen betekenis vast te knopen aan de uiting. In de terminologie van Grice maken we dan een implicatuur. De persoon met wie we communiceren, verwacht ook dat we deze implicatuur kunnen maken, en heeft dus bewust die afgeleide betekenis gesuggereerd. Het voordeel van het gebruik van implicaturen voor de zender van de boodschap is dat het een impliciete manier van communiceren is: de spreker hoeft zich niet klaar en duidelijk uit te spreken over een bepaalde stand van zaken.

In bovengenoemd voorbeeld (3) is het heel duidelijk dat veel lezers het bericht niet gewoon opvatten als een bericht over een insect, maar dat ze de karakteristieken 'inheems' en 'uitheems' ook overdragen op mensen.

3.2.2 Een negatieve representatie geven van de outsidersgroep

Een tweede terugkerend patroon is het associëren van de outsidersgroep met kenmerken die uitsluitend negatief zijn, vaak op een indirecte manier, terwijl aan de insidersgroep systematisch positieve eigenschappen worden gekoppeld. Die positieve eigenschappen worden ook als 'de norm' voorgesteld. In meerdere voorbeelden zien we dat bepaald negatief gedrag en bepaalde eigenschappen van individuen in de outsidersgroep, worden overgedragen op de hele groep.

Vaak wordt er verwezen naar een bericht in de pers of statistische gegevens in officiële rapporten om bepaalde feiten als objectief en ontegensprekelijk voor te stellen. Daarna zien we vaak *overgeneralisatie* en *stereotypering* optreden en worden de negatieve elementen in de berichtgeving gekoppeld aan de hele groep van outsiders, alsof ze onlosmakelijk verbonden zijn aan die groep.

De negatieve representatie van de outsidersgroep gebeurt dus door associatie met negatief gedrag. Dat kan gewelddadig gedrag zijn of onwillig gedrag om zich aan te passen aan wat de auteur als de 'norm' voor de insidersgroep beschouwt. Het linguïstische begrip **agentiviteit** kan dit procedé verduidelijken. Agentiviteit situeert zich op het semantisch-syntactisch niveau. Voor deze studie is het belangrijk om te zien of de betrokken groepen voorgesteld worden als actieve agens van een actie of eerder als een patiëns die passief acties ondergaat. Verder is het ook belangrijk te kijken of deze groepen geassocieerd worden met een actie die als positief beschouwd wordt (*opbouwen, bijdragen*) of als negatief (*profiteren, aanvallen*). Door middel van de agentiviteit kan men bepaalde acties voorstellen als intentioneel en als iemands verantwoordelijkheid (of niet) (voor een toepassing van agentiviteit in specifieke discourstypes, zie Pizarro Pedraza & De Cock 2018).

We zien in ons corpus dat daden van geweld door personen met een migratieachtergrond veel aandacht krijgen. Videoclips en persberichten hierover worden veel gedeeld, in de verkiezingsperiode zelfs per regio, bv.:

Het geweld blijft maar duren... Van de ene vechtpartij naar de andere! Opnieuw beelden uit #Nieuwpoort <https://t.co/NDqmMPugay>

Onaanvaardbare beelden uit #Beveren. Dit crimineel gedrag (dit geweld zonder enige reden) hoort niet thuis in onze maatschappij. 26 mei geven we hét signaal dat de bevolking échte verandering wil. <https://t.co/7ypZD2jAcz>

Deze berichten, met materiaal dat afkomstig is uit diverse Vlaamse steden en dorpen, lijken de lezers duidelijk te willen maken dat de gewelddaden geen ver-van-hun-bed-show zijn, maar overal kunnen voorkomen.

De voorbeelden (1) en (7) in 3.1 tonen aan dat negatieve acties van individuen (*aanranden, in elkaar slaan*) voorgesteld worden alsof ze kenmerkend zijn voor de hele outsidersgroep. Voorbeeld 1 zegt letterlijk 'Wie denkt dat dit een alleenstaand geval is, komt bedrogen uit' en voorbeeld 7 koppelt de termen *allochtoon* en *crapuul*. Dergelijke

overgeneralisatie en stereotypering draagt uiteraard bij aan de negatieve beeldvorming van de outsidersgroep.

3.2.3 *De outsidersgroep als een bedreiging voorstellen*

We komen hier nog eens terug op de manier waarop de tegenstelling tussen de insiders en de outsidersgroep wordt opgebouwd: wat zijn de talige technieken om een scheidinglijn te trekken tussen twee groepen?

Een eerste strategie is verwijzen naar de groep van de ander zonder die echt te noemen. Een voorbeeld is:

Reclame met een volledig blank gezin is nu al bijna onvindbaar in West-Europa, en toch moet de reclame binnenkort “nog diverser”. Waarom? Moeten blanke Europeanen zich schamen voor hun huidskleur?

https://www.facebook.com/KiesDries/posts/2071440323147071?comment_id=2071559983135105&reply_comment_id=2072374459720324

De blanke Europeanen staan hier in oppositie met de niet-genoemde ‘ander’ en er wordt gesuggereerd dat die ander dicteert wat er moet gebeuren. De gedachtesprong naar het gevoel van schaamte dat blanke Europeanen zou worden opgedrongen wegens hun huidskleur heeft geen enkele logische basis.

Als de ‘ander’ wel wordt benoemd, dan komen we op het linguïstische terrein van de ‘labelling’, het **benoemingsproces** ((Bucholtz & Hall 2005). Een benoemingsanalyse onderzoekt de verschillende namen die worden gegeven aan (sociale) actoren of aan gebeurtenissen (Trioen en Temmerman 2009: 74). Een benoemingsanalyse onderzoekt dus lexicale variatie. Eenzelfde referent kan op heel verschillende manieren benoemd worden en de keuzes die taalgebruikers daarbij maken, reflecteren hun visie op de wereld. Fairclough (1995: 109) stelt dat ‘ons vocabularium ons sets van “kant-en-klare” categorieën ter beschikking stelt, en dat representatie altijd inhoudt dat we moeten beslissen hoe we datgene waarover we willen communiceren een plaats geven binnen die categorieën’ [onze vertaling].

Als we nu de benoemingsprocessen in onze voorbeelden bekijken, dan zien we dat de benamingen voor de ander vaak wijzen op een mogelijke bedreiging. In het bovenstaande voorbeeld waar de outsidersgroep niet werd benoemd, werd het feit dat reclame diverser zou moeten, ook al als een bedreiging voorgesteld. Als de ander wel benoemd wordt, is die bedreiging echter nog veel explicieter. We zagen in voorbeeld (7) (3.1) al de benaming ‘allochtoon crapuul’, in voorbeeld (2) vinden we ‘schurft-, malaria- en tbc-migranten’, in voorbeeld (4) ‘bezetting van de publieke ruimte’, in voorbeeld (5) ‘religieuze fanatici’ en in voorbeeld (8) wordt het ‘klassieke gezin’ als norm tegenover ‘sm-seks, holebigezinnen en transgenders’ gezet. In voorbeeld (6) is het idee van bedreiging ook duidelijk aanwezig, maar de benoeming van de ander gebeurt op een indirecte manier: ‘kansparels’ refereert op een ironische manier aan de gangbare term ‘kansengroepen’ (zie 3.2.5).

Ook in de hashtags vinden we benamingen die op zijn minst tendentius kunnen worden genoemd, zoals #massa-immigratie, #opengrenzenbeleid, #islamisering en #omvolking.

Deze laatste term verwijst naar het verdringen van 'onze mensen' door de etnisch 'anderen'.

Zulke benamingen roepen ook een heel betekenisnetwerk van connotaties op. Deze patronen werden al eerder onderzocht door middel van collocatie-onderzoek. Collocatie-onderzoek gaat na welke woorden frequent in elkaars buurt voorkomen. Alcántara-Plá & Ruiz-Sánchez (2017) hebben voor het Spaans de representatie van moslims op het internet onderzocht (ook, maar niet uitsluitend, in de tweets van vijf grote politieke partijen). Zij hebben vastgesteld dat het woord 'islamitisch' vaak samen voorkwam met 'terreur' of 'terrorisme'. Slechts één tweet op 9 waarin het woord 'islamitisch' voorkwam, had een positieve inhoud. De term moslim werd alleen gebruikt om naar een gemeenschap te verwijzen. De negatieve representatie lijkt dus voor het Spaans vooral aan het woord 'islamitisch' en niet aan het woord 'moslim' gekoppeld te zijn. Maar toch wordt de moslimgemeenschap nog altijd voorgesteld als een aparte entiteit, die geen deel uitmaakt van de grotere gemeenschap.

Benoeming kan ook gebeuren door middel van verwijswaarden. We komen dan op het linguïstische terrein van de **deixis**. Deiktische woorden zijn woorden die een heel algemene betekenis hebben, en die eigenlijk pas een concrete betekenis krijgen in de context waarin ze voorkomen. Voor ons onderzoek zijn de persoonlijke voornaamwoorden het meest interessant, en dan vooral die van de eerste persoon meervoud (*wij, ons, onze*). De voornaamwoorden van de eerste persoon meervoud kunnen zowel inclusief en exclusief worden gebruikt. Als ze exclusief worden gebruikt, verwijzen ze alleen naar de auteur of de groep waartoe de auteur behoort. Worden ze inclusief gebruikt, dan verwijzen ze zowel naar (de groep van) de auteur als naar (de groep van) de geadresseerde(n) (cf. bv. Temmerman 2010).

Omdat verwijswaarden als *wij* of *onze* (vs. *zij* of *hun*) per definitie geen vaste betekenis hebben, verwijzen ze naar groepen met onduidelijke afbakening, wat impliceert dat de ontvanger van de boodschap zelf zal moeten invullen wie precies wordt bedoeld met *wij* of *zij*. Zo kan er een binaire tegenstelling worden gesuggereerd zonder dat men zelfs duidelijk hoeft aan te geven waar de scheidingslijn tussen de twee groepen ligt. Als politici het hebben over 'onze waarden', 'onze gebruiken', 'onze maatschappij' en zelfs 'ons erfgoed', dan doen ze alsof ze het over een gemeenschappelijk goed hebben, maar zonder dat ze duidelijk maken wie hieraan participeert en wie uitgesloten wordt.

In ons corpus zien we duidelijk dat de idee van bedreiging ook deiktisch wordt gesuggereerd door het gebruik van de voornaamwoorden. Een veel voorkomende frase is bijvoorbeeld 'bescherm onze mensen'. Een voorbeeld:

Artikel na artikel na artikel over "opportuniteiten" die meerderheid allochtonen creëert voor #Antwerpen. Het is zo doorzichtig. Niemand gelooft dit. Superdivers = omvolking. Iedereen kijkt weg behalve wij. Bescherm onze mensen en stop massa-immigratie!
<https://t.co/jDvKwvZEI4>

Uit de context blijkt dat diversiteit en 'massa-immigratie' worden beschouwd als bedreiging voor 'onze mensen'. Wie 'onze mensen' zijn, wordt niet verder gespecificeerd.

In voorbeeld (1) in 3.1 zagen we al dat een subgroep van 'onze mensen', namelijk 'onze vrouwen' extra beschermd moeten worden volgens sommige auteurs. Ook daar werd 'massa-immigratie' als de bedreiging geïdentificeerd. Voorbeeld (8) zegt dan weer dat 'onze Vlaamse kinderen' geïndoctrineerd worden op school. De toevoeging 'Vlaams' zou in eerste instantie doen denken dat de bedreiging van niet-Vlamingen komt, maar dat blijkt hier niet het geval. Van wie de dreiging dan wel komt, wordt niet geëxpliciteerd, maar ze wordt getypeerd als 'vunzige degeneracy'.

3.2.4 *Overtrokken taalgebruik hanteren*

Bij een aantal berichten in ons corpus krijgen we de indruk dat er inhoudelijk met de waarheid een loopje wordt genomen, maar de feiten zijn niet altijd controleerbaar. Wat we talig wel kunnen aantonen, is dat soms bepaalde stijffiguren worden gebruikt. Daarbij mag de inhoud van wat wordt gezegd, niet letterlijk worden genomen: de stijffiguur biedt dus de gelegenheid om de werkelijkheid wat 'verdraaid' weer te geven. Deze procedés zijn eigenlijk ook benoemingsprocessen en ze hadden dus onder 3.2.3 behandeld kunnen worden. Maar omdat het over stijffiguren gaat, en de inhoud niet altijd met bedreiging te maken heeft, bespreken we ze hier apart.

De eerste stijffiguur is de **metafoor**. Volgens de theorie over conceptuele metaforen van Lakoff & Johnson (1980) zijn metaforen geen gewone stijffiguren of retorische elementen, maar doen ze een beroep op een cognitief mechanisme dat ingebakken zit in onze omgang met taal. Dat mechanisme legt een verband tussen twee verschillende categorieën, waarbij de ene gebruikt wordt om de betekenis van de andere te verduidelijken. De eigenschappen van de ene categorie worden daarbij overgedragen op de andere. Om de werking van de witte bloedcellen in het menselijke afweersysteem uit te leggen, wordt bijvoorbeeld wel eens de metafoor van een leger gebruikt, waarin de verschillende divisies specifieke taken hebben.

In ons corpus is een eerste in het oog springend voorbeeld natuurlijk de uitgewerkte metafoor van voorbeeld (3) in 3.1. De vergelijking tussen de Aziatische hoornaar en menselijke migranten is impliciet, maar wordt – zo blijkt uit de reacties op het bericht – wel degelijk gemaakt. De eigenschappen van het insect die worden genoemd en de specificaties die worden gegeven, bv. 'donkerder gekleurd', 'invasieve exoot', 'moet worden vernietigd', worden dus metaforisch overgedragen op mensen. Dit is een manier om racistische inhouden te verbloemen.

Ook metaforen die met geweld of oorlog te maken hebben, komen een aantal keer terug. In het volgende voorbeeld hebben we de metaforen gecursiveerd:

Een linkse leerkracht van de Tuinbouwschool in Melle geeft les over mij op basis van een artikel van de extreemlinkse website Apache, geschreven door Antifa-lid Tom Cochez. De leerkracht noemt mij verschillende keren racist (strafbaar feit). De leerlingen die mij hiervan op de hoogte stelden kregen berisping. Zowel de leerkracht als de directie weigeren om met mij in gesprek te gaan, dus zal ik ook in dit geval klacht indienen.

Het *jachtseizoen* op de *patriottische* Vlaming is gedaan. We *vechten* terug. Steun mij in deze *strijd*: kiesdries.be/steun

https://www.facebook.com/KiesDries/posts/2076597679298002?comment_id=2076621342628969&reply_comment_id=2076750325949404&comment_tracking=%7B%22tn%22%3A%22R%22%7D

Als in zestien woorden vier metaforen uit het geweld domein worden gebruikt, is het duidelijk dat dit niet toevallig gebeurt en dat de auteur een situatie wil oproepen waarin geweld mogelijk is. In het corpus komen verder ook termen voor als ‘*vijandelijke overname*’ en herhaalde oproepen om ‘onze jeugd meer *weerbaar* te maken’

Een tweede stijlfiguur is de **hyperbool**, of sterke overdrijving. Een voorbeeld is

Wij blijven ijveren voor een kordaat immigratiebeleid. In bijvoorbeeld Zeebrugge zijn het aantal incidenten *niet meer te tellen*. De enige échte oplossing: illegalen oppakken, opsluiten én uitwijzen. Tijd dat we onze mensen beschermen! [+ filmpje]

<https://www.facebook.com/vlbelang/posts/wij-blijven-ijveren-voor-een-kordaat-immigratiebeleid-in-bijvoorbeeld-zeebrugge-/10156944808886505/>

‘Niet meer te tellen’ is een hyperbool voor ‘heel hoog’. Hyperbolen zorgen ervoor dat een toestand op een meer dramatische wijze wordt voorgesteld.

Een derde stijlfiguur is de **ironie**. Glasser & Ettema (1993:323-324) stellen dat een ironische uiting een ‘*presented meaning*’ en een ‘*pretended meaning*’ heeft en dat die twee met elkaar in oppositie staan. In 3.2.3 vermeldden we al het gebruik van het woord *kansenparel* uit voorbeeld (6) in 3.1. Dat woord is hier een metafoor voor de outsidersgroep, maar het is duidelijk dat de auteur niet vindt dat die mensen parels zijn. Hij ‘citeert’ hier eerder andere stemmen die wel positief spreken over nieuwkomers en die wijzen op de positieve eigenschappen van mensen in kansengroepen.

Een ander voorbeeld is het woord *verrijking*. Als het in ons corpus voorkomt, is dat altijd in de betekenis van ‘culturele verrijking’, maar altijd met een negatie (‘Immigratie is GEEN verrijking voor onze maatschappij’) of ironisch, zoals in het volgende voorbeeld:

Alweer een prachtvoorbeeld van *multiculturele verrijking*! Het Afrikaanse gebruik om de borstkas van jonge meisjes te "strijken" met een gloeiend hete steen om zo borstvorming tegen te gaan (en dus verkrachting te ontmoedigen) doet nu ook zijn intrede in Europa. Bij de feministen blijft het muisstil. [+ link naar artikel op theguardian.com]

<https://www.facebook.com/1585072555117186/posts/alweer-een-prachtvoorbeeld-van-multiculturele-verrijking-het-afrikaanse-gebruik-/2069218506702586/>

Door de term ‘multiculturele verrijking’ op deze manier te gebruiken, citeert de auteur duidelijk andere stemmen in het debat, waarmee hij het niet eens is. Dit oproepen (en afkeuren) van andere meningen is een fenomeen waar we in 3.2.5 op terugkomen.

We hebben hier drie vormen van overtrokken taalgebruik besproken waarop ook weer het samenwerkingsbeginsel van Grice (1975/2006) (zie 3.2.1) van toepassing is. Wie dit soort van taalgebruik hanteert, overtreedt het maxime van kwaliteit: wat letterlijk gezegd wordt, strookt niet met de waarheid. De auteur gaat er echter van uit dat het publiek weet wat bedoeld wordt en de implicaturen kan maken die beoogd zijn. Dit is wat Goffman (1981) *innuendo* noemt: woorden als *kansenparels* en *verrijking* hebben in deze

contexten een specifieke betekenis, die alleen opgepikt wordt door een deel van het publiek, dat er onmiddellijk op zal 'aanslaan'. In de actuele discussies over dit fenomeen op sociale media wordt hiervoor dan ook vaak de term 'hondenfluitje' (*dog whistle*) gebruikt. De auteur kan echter altijd inroepen dat het taalgebruik figuurlijk of humoristisch bedoeld was, en zo beschuldigingen van ongepast taalgebruik ontlopen.

3.2.5 *Andere meningen ondergraven*

Het laatste patroon om een bericht meer kracht bij te zetten dat een aantal keer voorkomt in ons corpus, is het anticipatief ontkrachten van alle mogelijke opwerpingen of tegendiscoursen. De auteurs van de berichten in ons corpus zetten zich af tegen migranten, die ze als een bedreiging zien en die ze systematisch in de 'zij-groep' zetten (cf. 3.2.3), maar ook in de 'wij-groep' blijken stemmen te bestaan die ingaan tegen de meningen van de auteurs. De 'wij-groep' blijkt dus niet zo homogeen te zijn als hij werd voorgesteld, maar ook 'multiculti's', 'poco's' ('politiek correcte mensen') en 'linkiewinkies' te herbergen¹.

Om dat te doen, presenteert het discours in de voorbeelden in ons corpus zich als het enige correcte, oprechte en ook moedige - tegenover het discours van mensen die misleid zijn, die het niet goed voorhebben met de 'wij'-categorie, maar die op hun beurt duidelijk van zichzelf vinden dat ze de morele waarheid in pacht hebben. In voorbeeld (1) in 3.1 wordt naar deze groep verwezen met 'wie denkt dat dit een alleenstaand geval is'. In het filmpje bij

Is dit de toekomst voor ons land? Tijd om de boel op te kuisen en ons land weer leefbaar te maken!

<https://www.facebook.com/watch/?v=2014146165288802>

worden ze 'linkse politici en goedmenenden' genoemd en ook 'machtspolitici en Gutmenschen'. Het valt op dat veel berichten in ons corpus deze tegenstemmen expliciet vermelden en de argumenten die van die zijde komen, proberen te ondergraven. Denk ook aan het citerend gebruik van *verrijking* en *kansenparels* dat in 3.2.4 besproken werd. In de linguïstische pragmatiek wordt dit verschuiven van het perspectief van waaruit men communiceert **perspectiefwijziging** (*shift in footing*) genoemd. Dit begrip werd geïntroduceerd door Goffman (1981) en wordt toegelicht in Temmerman (2018: 128).

Aan deze tegenstemmen wordt verweten dat ze weggijken van de feiten, en dat ze er vaak het zwijgen toe doen als de waarheid gezegd moet worden. In het hierboven besproken voorbeeld in verband met *verrijking* zien we dat ook de feministen een veeg uit de pan krijgen:

Alweer een prachtvoorbeeld van multiculturele verrijking! Het Afrikaanse gebruik om de borstkas van jonge meisjes te "strijken" met een gloeiend hete steen om zo borstvorming tegen te gaan (en dus verkrachting te ontmoedigen) doet nu ook zijn

¹ De laatste twee termen komen niet voor in ons corpus, maar duiken wel geregeld op in de sociale media.

intrede in Europa. *Bij de feministen blijft het muisstil*. [+ link naar artikel op theguardian.com]

<https://www.facebook.com/1585072555117186/posts/alweer-een-prachtvoorbeeld-van-multiculturele-verrijking-het-afrikaanse-gebruik-/2069218506702586/>

Ook de feministen zitten dus in het zwijgende kamp van de goedmenenden. En dat het zwijgen doelbewust is, blijkt uit het gebruik van het woord *doofpot*. De bevolking wordt onwetend gehouden zodat ze niet ontvankelijk is voor de argumenten van de auteurs in ons corpus:

Vechtpartijen, drugs, doodsbedreigingen, aanvallen op medewerkers en in het centrum van Neder-Over-Heembeek werd zelfs de kerstversiering IN BRAND GESTOKEN. Waarom heeft de toenmalige staatssecretaris Theo Francken hier niet hard tegen opgetreden (incidenten vonden plaats onder zijn bewind)? Mag de bevolking niet weten wat voor tuig ons land wilt binnenkomen? Stop dit soort *doofpotten* én stop het massaal importeren van geweld!

<https://www.facebook.com/vlbelang/posts/vechtpartijen-drugs-doodsbedreigingen-aanvallen-op-medewerkers-en-in-het-centrum/10157144801956505/>

Dat kan meteen ook als kritiek op de media beschouwd worden, omdat ze niet berichten over de feiten. En ook het onderwijs wordt vaak voorgesteld als stoorzender voor het verspreiden van correcte informatie (cf. voorbeeld (8) in 3.1 en het voorbeeld over de linkse leerkracht in 3.2.4).

Het 'wij'-kamp wordt op deze manier steeds kleiner. De auteurs van de berichten in ons corpus voelen zich in de verdediging gedrukt en brengen geen respect op voor de meningen en overtuigingen van de anderen die ze citeren, maar verwijten hun eerder doofpotoperaties of het verspreiden van verkeerde informatie. De auteurs tonen hier een complotdenken: ze vinden dat de politici, journalisten en onderwijzers die deel uitmaken van het 'systeem' voor de bevolking 'waarheden' toedekken en verzwijgen en dat alleen zij nog de werkelijke toedracht van de feiten kennen en verspreiden. En het andere kamp heeft een verborgen agenda: ze zijn voor *omvolking*, zoals het volgende voorbeeld illustreert:

Natte droom v/ multiculti's: via gekleurde intocht en witte vlucht de omvolking realiseren. We zijn nu officieel minderheid in eigen stad! <https://t.co/9tvp7OciRv> [retweet van @VRTNWS: In Antwerpen zijn er voor het eerst meer allochtonen dan autochtonen] https://twitter.com/FDW_VB/status/1099918192317747200

Deze retoriek kan geloofwaardig overkomen omdat de politici die haar verspreiden, inderdaad geen deel uitmaken van de macht en ver afstaan van de 'linkse' partijen die ideologisch en sociaal vaak dichter bij de 'minderheden' staan (zowel op het etnische, culturele als gendervlak).

Dit afwijzen van andere meningen komt steeds terug in de manier waarop in ons corpus met het discours van de 'ander' wordt omgegaan. We zien in de bestudeerde periode geen berichten van andere publieke figuren of politici die met instemming gedeeld worden. Als ze worden vermeld, dan is het op ironische wijze of om ertegenin te gaan.

4 Conclusies

4.1 Kenmerken van de bestudeerde berichten

Het onderzoek dat we hebben uitgevoerd en dat we hierboven beschrijven, stelt ons in staat om een aantal vaststellingen te doen over de aard van het discours dat als corpus voor onze studie is gebruikt.

In ons toegespitste corpus (192 Twitterberichten en 237 Facebookberichten) dat de mogelijk relevante berichten voor de *grijze zone* bevat, hebben we vastgesteld dat de groepen die mogelijk gevisieerd worden door discriminerend discours meestal gedefinieerd zijn op basis van herkomst of religie. We vonden veel minder voorbeelden die met seksuele geaardheid te maken hadden. De boodschappen zijn vaak impliciet, maar ze gaan vooral over mensen met een migratieachtergrond en mensen die (cultureel en/of religieus) moslim zijn. Dat toont aan dat het discours van de gevolgd publieke figuren aansluit bij de tendensen die al aan Unia werden gesignaleerd¹. Op basis van de weinige voorbeelden in ons corpus die met seksuele geaardheid te maken hebben, kunnen we wel stellen dat de discursieve patronen daar dezelfde zijn als bij de voorbeelden die over herkomst en religie gaan.

We hebben in 1.1 al aangegeven dat zo goed als alle voorbeelden in onze corpora afkomstig zijn van mandatarissen of het partij-account van Vlaams Belang. Slechts 17 voorbeelden komen uit een andere bron, en zijn dan nog allemaal van één politicus van een andere partij, met name Theo Francken van N-VA. Van die 17 berichten behoren volgens onze codering er slechts 2 in de grijze zone, en over een derde bericht waren we onbeslist. We vinden het enerzijds jammer dat we in de andere bronnen geen voorbeelden konden vinden, omdat de opdracht van Unia duidelijk was om het hele politieke en ideologische spectrum te bekijken. We hebben echter voor de geselecteerde periodes en accounts alle berichten nauwkeurig bekeken en geen voorbeelden gevonden die in aanmerking kwamen voor de grijze zone. Anderzijds vinden we het geruststellend dat het discours van de andere partijen dan de net genoemde zich niet op het hellend vlak van de grijze zone begeeft en geen kenmerken van discriminerend taalgebruik vertoont. In de besproken voorbeelden hebben we geprobeerd om voor zoveel mogelijk variatie te zorgen in de auteurs van de berichten, de periodes en de platformen (Facebook of Twitter).

Ook kwantitatief is het aantal gevonden voorbeelden van discours in de grijze zone eerder beperkt. We zijn vertrokken van 226 krantenartikelen, 3.121 Facebook-berichten en 24.764 tweets. Daarvan hebben we bij een eerste filterprocedure slechts 192 berichten in de Twitterbestanden en 237 in de Facebookbestanden aangemerkt als mogelijk relevant voor de grijze zone (en geen enkele uiting in de kranten). Bij de definitieve codering voor de grijze zone hielden we 102 Twitterberichten en 95 Facebookberichten over. Het eerder geringe aantal is ten eerste te verklaren door het

¹ Meer informatie in het jaarverslag 2018 van Unia: 'Mensenrechten in ere herstellen': <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/jaarverslag-2018>.

feit dat de meeste politici niet vaak standpunten innemen op de sociale netwerken en niet vaak berichten plaatsen die te maken hebben met de onderwerpen die relevant waren voor deze studie. Politici gebruiken de sociale netwerken vaak om gewoon verslag te doen van hun dagelijkse activiteiten of om informatie te geven over evenementen waarbij ze betrokken zijn. Ook het zoeken op sleutelwoorden leverde weinig resultaten op omdat die termen vaak in heel verschillende contexten voorkwamen, die niet met de focus van ons onderzoek te maken hadden. Ten tweede communiceren de meeste politici eerder voorzichtig op sociale media. Ze houden zich op de vlakte als het over gevoelige thema's gaat, mogelijk omdat ze kritiek en polemiek (die op sociale media makkelijk opduiken) willen vermijden. Het lijkt erop dat de politici die zich dan toch expliciet uitlaten, goed op de hoogte zijn van de wettelijke bepalingen in verband met haatdiscours, en ervoor zorgen dat ze binnen de grenzen van het niet-strafbare discours blijven

Bij de *influencers* vonden we nog veel minder relevant materiaal. Het was al heel moeilijk om de lijst van *influencers* op te stellen, en we hebben geprobeerd om het hele ideologische spectrum te bestrijken en zowel mensen op te nemen die potentieel het slachtoffer zijn van haatdiscours als mensen bij wie we in eerdere berichten grijzezonekenmerken hadden gevonden. Maar in de bestudeerde periodes hebben we in deze groep geen materiaal gevonden dat voor onze analyse bruikbaar was. De *influencers* in ons corpus hebben in deze periodes dus op een niet-discutabele manier gecommuniceerd.

Zoals vermeld in sectie 2. (Methode) hebben we zowel buiten als tijdens een verkiezingsperiode materiaal verzameld. Tussen deze periodes vinden we geen grote verschillen. Het enige wat we hebben opgemerkt is dat in de verkiezingsperiode gelijkaardige berichten vaker regionaal geaccentueerd worden (cf. 3.2.2), mogelijk om de kiezers directer aan te spreken. Dat er verder geen verschillen zijn, komt misschien doordat in de eerste periode 26 januari – 26 februari 2019 de gemeenteraads- en provinciale verkiezingen van 14 oktober 2018 nog maar pas achter de rug waren. Ook hebben de discussies over het Marrakesh-akkoord en de daaropvolgende val van de regering in december 2018 het land eigenlijk de hele tijd in verkiezingsmodus gehouden tot de federale, regionale en Europese verkiezingen op 26 mei 2019. Het zou natuurlijk ook kunnen dat verkiezingen geen effect hebben op het discours dat we hier onderzoeken. Een vergelijking met een periode waarin verkiezingen ver weg zijn, zou nodig zijn om dat uit te sluiten.

4.2 Vormen en functies van haatdiscours

We kunnen op basis van ons onderzoek ook een aantal vaststellingen doen over de vorm en de taalkundig-pragmatische functies van de uitingen die we in de grijze zone in ons corpus hebben gevonden en die karakteristiek zijn voor discriminerend discours in de communicatie van politici en partij-accounts in Vlaanderen.

In 3.2 hebben we vijf terugkerende discursieve patronen beschreven, die we hebben gekoppeld aan specifieke linguïstische strategieën. Vaak komen dezelfde strategieën in meerdere patronen terug, maar we hebben ze besproken bij het patroon waarvoor ze het meest kenmerkend waren. De linguïstische strategieën die we zo hebben opgelijst,

zijn (1) het gebruik van implicaturen, (2) de rol van agentiviteit, (3) benoemingsprocessen (met daarbinnen de speciale effecten van (4) metaforen, (5) hyperbolen en (6) ironie), (7) deixis, en (8) perspectiefwijzigingen. We hebben hiermee aangetoond dat een focus op vocabularium alleen lang niet zou volstaan om alle processen bloot te leggen die zich onder het oppervlakteniveau van de communicatie bevinden. Om te kunnen beslissen of een bepaalde uiting discriminerend is, of zich op zijn minst in de grijze zone bevindt, is het nodig om een analyse uit te voeren die voor al deze linguïstische strategieën onderzoekt of ze aanwezig zijn. Dan nog zal de ene onderzoeker in sommige gevallen een ander oordeel geven dan de andere en zal blijken dat discriminerend discours veel gradaties kent, en dat er een continuüm bestaat, zowel in het haatdiscours als in de grijze zone. Een geautomatiseerde detectie en analyse van haatdiscours is naar onze mening dan ook onmogelijk, juist omdat context en de vele strategieën van indirecte communicatie zo belangrijk zijn.

Indirecte communicatie en impliciete boodschappen blijken inherent aan het discours in de grijze zone. De uitingen creëren vaak een tegenstelling tussen twee groepen: een groep van insiders en een groep van outsiders. Maar hoe die groepen gedefinieerd moeten worden, blijft vaak impliciet of wordt indirect gecommuniceerd, net als hoe ze samengesteld zijn, wat de scheidingslijnen zijn en welke associaties worden gemaakt met zeden en gebruiken, zowel voor de 'wij'-groep als voor de 'zij'-groep. Het wordt aan de ontvanger van de boodschap overgelaten om de hiaten in de communicatie zelf in te vullen. We kunnen stellen dat het haatdiscours dat we vonden, in een aantal gevallen eerder iets suggereert dan dat het iets poneert. Aangezien er dus een grote mate van vaagheid aanwezig is in de inhoud van de boodschappen, is het moeilijker om er kritiek op te geven of om aan te geven dat ze niet stroken met de waarheid. Door het overtrokken taalgebruik dat we hebben geïllustreerd in 3.2.4, is het vaak mogelijk om op een acceptabele manier een loopje te nemen met de waarheid.

Om de impliciete betekenis van het discours te vatten, moeten de ontvangers van de boodschap een beroep doen op hun kennis van de context en hun bestaande referentiekader. De manier waarop zij naar de wereld kijken, zal een cruciale rol spelen om te kunnen bepalen of het discours al dan niet effectief is. Als de ontvangers van de boodschap niet weten wat onder het etiket *niet-Europees* zit, als ze niet weten wie bedoeld worden met *wij*, als ze niet van dezelfde veronderstellingen vertrekken, dan hebben ze geen toegang tot de echte betekenis van het discours en zal het zijn doel missen. Als de ontvangers daarentegen wel hetzelfde referentiekader delen, dan zal het 'hondenfluitje' vaak van toepassing zijn, en zullen ze de boodschap niet alleen op de gewenste manier interpreteren, maar er ook zoals bedoeld op reageren.

Het dient ook opgemerkt te worden dat er andere discoursen zijn, buiten de grijze zone, die haatdiscours vergemakkelijken. Het is niet moeilijk om talig een onderscheid te creëren tussen een homogeen en exclusief *wij* en een dito *zij* omdat dat in de gangbare discoursen al vaak gebeurt. Alcántara-Plá et Ruíz-Sánchez (2017) hebben aangetoond dat dit onderscheid vaak voorkomt in communicatie over mensen die (cultureel of religieus) moslim zijn, ook als er alleen positieve elementen in die communicatie aanwezig zijn. Ook hebben Mazzocchetti & Yzerbyt (2019) beschreven hoe bepaald negatief gedrag talig kan worden voorgesteld als inherent aan sommige groepen van vreemde herkomst, omdat de representatie van die groepen in de media vaak alleen maar in een context van problemen of conflict gebeurt (zonder dat de

verantwoordelijkheid voor die negatieve elementen per se bij die groepen wordt gelegd). Positief nieuws over deze groepen is dan weer zelden te vinden. Een mediacommunicatie die vaak focust op sensatie, zonder nuance, draagt bij aan een klimaat waarin ideeën ingang vinden dat er een massa-immigratie plaatsvindt, dat anderen zich hier 'baas proberen te maken' en dat er een strijd tegen 'onze' maatschappij aan de gang is. Dat in de toekomstige Europese Commissie een commissaris voor de 'bescherming van onze Europese manier van leven' zal worden aangesteld, is daarbij veelzeggend.

Voor een instituut als Unia is het belangrijk om te kunnen aantonen wat de mechanismen in haatdiscours en in discours in de grijze zone zijn, en degenen die dit soort van discours produceren en verspreiden, hierop aan te spreken. Het is een belangrijke taak om erop te wijzen dat het impliciete en indirecte karakter van het discours niets afdoet aan het discriminerende karakter ervan. Het is ongetwijfeld even belangrijk om alle politieke en mediafiguren op hun verantwoordelijkheid te wijzen en op de invloed die ze kunnen hebben op de denkbeelden die zich installeren. Een haatdiscours is veel effectiever als het een beroep kan doen op een voedingsbodem die al bestaat in de publieke ruimte en die makkelijk geactiveerd kan worden, zeker als het de werkelijkheid dan nog eens overgesimplificeerd voorstelt. We hebben in onze datacollectie geen 'besmetting' gevonden van het discours van de mainstream politieke partijen door het discours van de partij die heel wat uitspraken doet die in de grijze zone thuishoren. Maar we hebben wel gezien dat gelijkgestemde ontvangers van de al dan niet verdoken haatboodschappen heel goed weten wat er bedoeld wordt en op dezelfde toon of extremer reageren. Wij hopen met onze studie ertoe te hebben bijgedragen dat problematisch discours snel kan worden ontdekt en dat we de beschrijving van discriminerend discours, ook als het impliciet en/of indirect is, hebben vergemakkelijkt.

5 Bibliografische referenties

- Alcántara-Plá, M. & Ruiz-Sánchez, A. (2017). The Framing of Muslims in the Spanish Internet. *Lodz Pragmatics 13-2, Special Issue On The Pragmatics Of Othering: Stereotyping, Hate Speech And Legitimising Violence*.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies* 7(4-5): 585-614.
- Coeseemans, R. & De Cock, B. (2017). Self-reference by politicians on Twitter: Strategies to adapt to 140 characters. *Journal of Pragmatics* 116, 37-50. doi:10.1016/j.pragma.2016.12.005.
- De Cock, B. & González Arias, C. (2018) Reference to self and other in the digital public sphere: the case of political blogs. *Journal of Psycholinguistic Research* 47(2): 343-354. doi:10.1007/s10936-017-9537-4.
- De Cock, B. & Roginsky, S. (2015). Identités discursives sur Twitter: construction de l'identité de député européen en période pré-électorale. Comparaison entre la France, l'Espagne et le Royaume-Uni. In F. Liénard & S. Zlitni (eds.), *Communication électronique: enjeux, stratégies et opportunités* (pp.137-148). Lambert-Lucas: Limoges.
- D'heer E. & Verdegem, P. (2014). Conversations about the elections on Twitter: Towards a structural understanding of Twitter's relation with the political and the media field. *European Journal of Communication* 29(6): 720-734.
- Deschouwer, K. & Temmerman, M. (2012). Elite Behaviour and Elite Communication in a Divided Society: the Belgian Federal Coalition Formation of 2007. *Journal of Language and Politics* 11:4, 500-520.
- De Smedt, T. et al.(2018).Multilingual Cross-domain Perspectives on Online Hate Speech.*CLiPS Technical Report 8*.
- Di Fraia, G. & Missaglia, M.C. (2016). Two Step Flow Twitter Communication in 2013 Italian Political Election. A Missed Opportunity for Citizen Participation. In A. Frame & G. Brachotte (eds.), *Citizen Participation and Political Communication in a Digital World* (pp.25-41). New York: Routledge.
- Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Edward Arnold.
- Gagliardone, Iginio (2019). Defining Online Hate and Its "Public Lives": What is the Place for "Extreme Speech"? *International Journal of Communication* 13, 3068–3087.
- Glasser, Theodore/ Ettema, James (1993). When the facts don't speak for themselves: a study of the use of irony in daily journalism. *Critical Studies in Mass Communication* 10, 322-338.
- Goffman, Erving (1981). *Forms of Talk*. Oxford: Blackwell.
- Graham T., Jackson, D. & Broersma M. (2016). New platform, old habits? Candidates' use of Twitter during the 2010 British and Dutch general election campaigns. *New Media & Society* 18(5): 1-19.
- Grice, H.P., (1975/2006), Logic and conversation, in: Jaworski, A. & Coupland, N., (eds.), *The Discourse Reader*. Second edition, London/New-York: Routledge, pp. 66-77.
- Hermans L., Vergeer M. (2012). Personalization in e-campaigning : a cross-national comparison of personalization strategies used on candidate websites of 17 countries in EP elections 2009. *New media & society*, 15(1), p.72-92
- Hervik, Peter (2019). Ritualized Opposition in Danish Online Practices of Extremist Language and Thought. *International Journal of Communication* 13, 3104–3121.

- Issel-Dombert, S. & Widers-Lohéac, A. (2019). Diaboliser les migrants ou dédiaboliser le parti ? L'analyse du discours du FN et de l'UDC sur les migrants. In F. Sullet-Nylander, M. Bernal, C. Premat & M. Roitman (eds.), *Political Discourses at the Extremes. Expressions of Populism in Romance-Speaking Countries* (pp.243-259). Stockholm Studies in Romance Languages. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <https://doi.org/10.16993/bax.l>. License: CC-BY.
- Kreis, R. (2017). The "Tweet politics" of Trump. *Journal of Language and Politics* 16(4): 607-618.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Larsson, A.O. & Ihlen, Ø. (2015). Birds of a feather flock together? Party leaders on Twitter during the 2013 Norwegian elections. *European Journal of Communication* 30(6): 666–681.
- Larsson, A.O. (2015). Pandering, Protesting, Engaging. Norwegian Party Leaders on Facebook During the 2013 "Short Campaign". *Information, Communication & Society* 18(4): 459-473.
- Leyens, J.-Ph., Yzerbyt, V. & Schadron, G. (1996). Stéréotypes et cognition sociale. Sprimont : Pierre Mardaga.
- Lilleker D. & Malagón C. (2010). Levels of interactivity in the 2007 French Presidential candidates' websites. *European Journal of Communication* 25(1) : 25-42.
- Mazzocchetti, J. & Yzerbyt, V. (2019). Crise migratoire: le discours médiatique alimente-t-il la peur des migrants ? *Sociétés en changement* 7.
- Pizarro Pedraza, A. & De Cock, B. (2018). Taboo effects at the syntactic level: reducing agentivity as a euphemistic strategy. *Pragmatics: quarterly publication of the International Pragmatics Association* 28(1): 113-138. doi:10.1075/prag.17001.piz.
- Roginsky, S. (2015). Les députés européens sur « Facebook » et « Twitter », une ethnographie des usages. *Communication et Langages : presse, television, radio, publicité, édition, graphisme, formation, sociologie* 183: 83-109. <https://www.cairn.info/revue-communication-et-langages1-2015-1-page-83.htm>
- Roginsky, Sandrine. Sous presse (2020). Who are professional politicians talking to? The making of members of the European Parliament's audiences on Twitter and Facebook. *The Journal of Applied Journalism & Media Studies* 9: 2.
- Roginsky, S. & De Cock, B. (2015). Faire campagne sur Twitter. Modalités d'énonciation et mises en récit des candidats à l'élection européenne. *Les Cahiers du Numérique* 11(4): 119-144.
- Roginsky, S. & Huys, S. (2015). À qui parlent les professionnels politiques ? La fabrique des publics des députés européens sur les dispositifs Facebook et Twitter. *Communication*. <https://journals.openedition.org/communication/6051>.
- Rosenblum, M., Schroeder, J., & Gino, F. (2019). Tell It Like It Is: When Politically Incorrect Language Promotes Authenticity. *Journal of Personality and Social Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/pspi0000206>
- Temmerman Martina. (2010). Naming and framing in Belgian politics. An analysis of the representation of politicians and the political state of affairs during the 2007 government formation period in the Belgian press. In: *Belgian Journal of Linguistics*, 24: 120-138. issn 0774-5141.
- Temmerman, M. (2018). Linguistic discourse analysis as a tool for analyzing political communication. *Politics, Culture and Socialization*, 7(2), 119-142.
- Troien, M. and Temmerman, M. (2009). Patterns of inconsistency. Naming and transitivity in the coverage of the World Youth Day 2005 in the Flemish press In: Geybels, H., Mels, S. and Walrave, M. (eds.) *Faith and media. Analysis of faith and media: representation and communication*, Brussels: P.I.E. Peter Lang, pp.71-102.

- Waldron J. (2012). *The harm in hate speech*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Zurutuza-Muñoz, C. & Lilleker, D. (2018). Writing Graffiti on the facebook wall: Understanding the online discourse of citizens to politicians during the 2016 Spanish election. *Communication and Society* 31(3): 27-42.

6 Bijlagen

6.1 Lijsten van accounts

Persoon/account	Type	Partij	Facebook URL	Twitter
Gwendolyn Rutten	Politiek - partijvoorzitter	Open VLD	gwendolyn.rutten	RuttenGwendolyn
Bart De Wever	Politiek - partijvoorzitter	N-VA	bartdewever	Bart_DeWever
John Crombez	Politiek - partijvoorzitter	sp.a	john.crombez	johncrombez
Peter Mertens	Politiek - partijvoorzitter	PVDA	peter.mertens.pvda	peter_mertens
Meyrem Almaci	Politiek - partijvoorzitter	Groen	almacimeyrem	MeyremAlmaci
Wouter Beke	Politiek - partijvoorzitter	CD&V	wouter.beke	wbeke
Tom Van Grieken	Politiek - partijvoorzitter	Vlaams Belang	tomvangrieken	tomvangrieken
Open VLD	Politieke partij	Open VLD	openvld	openvld
N-VA	Politieke partij	N-VA	nieuwvlaamsealliantie	de_NVA
sp.a	Politieke partij	sp.a	Vlaamse.socialisten	sp_a
PVDA	Politieke partij	PVDA	pvdabelgie	pvdabelgie
Groen	Politieke partij	Groen	groen.be	groen
CD&V	Politieke partij	CD&V	cdenv	cdenv
Vlaams Belang	Politieke partij	Vlaams Belang	vlbelang	vlbelang
Maggie De Block	Politicus – betrokken bij Unia-onderwerpen	Open VLD	MaggieDeBlock.be	Maggie_DeBlock

Alexander De Croo	Politicus	Open VLD	alexanderdecroo	alexanderdecroo
Theo Francken	Politicus - Unia- onderwerpen	N-VA	franckentho	FranckenTheo
Piet De Bruyn	Politicus - Unia- onderwerpen	N-VA	PietDeBruynRotselaar	-
Monica De Coninck	Politicus - Unia- onderwerpen	sp.a	monica.deconinck.1	MonicaDeConinck
Ben Segers	Politicus - Unia- onderwerpen	sp.a	BenSegers1607	SegersBen
Jos D'Haese	Politicus – Unia- onderwerpen	PVDA	DHaeseJ	JosDHaese
Wouter De Vriendt	Politicus - Unia- onderwerpen	Groen	wouter.devriendt.3	wouterdevriendt
Kristof Calvo	Politicus - Unia- onderwerpen	Groen	kristofcalvo	kristofcalvo
Koen Geens	Politicus - Unia- onderwerpen	CD&V	KoenGeensCDenV	Koen_Geens1
Hendrik Bogaert	Politicus - Unia- onderwerpen	CD&V	bogaerthendrik	hendrikbogaert
Filip Dewinter	Politicus - Unia- onderwerpen	Vlaams Belang	fdwvb	FDW_VB
Dries Van Langenhove	Politicus - Actief op sociale media	Vlaams Belang	KiesDries	DVanLangenhove
Yasmien Naciri	Influencer - pundit met migratieachtergrond		yasmiennaciri	Smienos
Youssef Kobo	Influencer - pundit met migratieachtergrond		youssef.kobo	youssef_kobo
Samira Atillah	Influencer - pundit met migratieachtergrond		ysyaah	MmiraSam
Philip Roose	Influencer - pundit		-	PhRoose

Carl Devos	Influencer - politicoloog		-	devoscarl
anonymous	Influencer - socialemediafiguur		-	Pensioenspook
anonymous	Influencer - socialemediafiguur		-	Gelerobbie
anonymous	Influencer - socialemediafiguur		-	ArbiterOfTweets

6.2 Bestudeerde hashtags/sleutelwoorden

Periode 1		Periode 2	
Hashtags	Keywords	Hashtags	Keywords
boerka hatespeech homofobie hoofddoek islamisten islamofobie massamigratie nazisraus Nemmouche omvolking politiekcorrect racisme stopislam visagate wegmetons	“humanitaire visa” “onze cultuur” asielzoeker boerka holebi homofobie hoofddoek immigranten immigratie islamofobie jood lgbt minderheid multicult* Nemmouche racisme transmigrant vluchteling	antisemitisme boerka boerkini/burkini hatespeech homofobie hoofddoek islamisten islamofobie massamigratie multikul nazisraus omvolking politiekcorrect racisme soumission stopislam visagate wegmetons	“humanitaire visa” “onze cultuur” 127bis asielzoeker Belgistan boerka holebi homofobie hoofddoek immigranten immigratie islamofobie jood lgbt minderheid multicult* Noordstation racisme transmigrant

6.3 Databank

Zie aparte bijlage.

6.4 Lexicon

agens	rol van de uitvoerder van de handeling bij een werkwoordelijk proces
agentiviteit	rolverdeling bij het werkwoordelijk proces: wie voert de actie uit (<u>agens</u>)?; wie ondergaat de actie (<u>patiens</u>)?
benoeming	naam die wordt gekozen om de actoren in een (werkwoordelijk) <u>proces</u> , of het <u>proces</u> zelf, of de omstandigheden te benoemen. Wie communiceert, maakt altijd een keuze uit een reeks van mogelijkheden om te benoemen.
collocatie	woorden die frequent in elkaars buurt voorkomen
connotatie	Bijbetekenis
deixis	het gebruik van <u>verwijswoorden</u>
exclusief <i>wij</i>	verwijst naar (de groep van) de spreker alleen
hyperbool	stijlfiguur - sterke overdrijving
implicatuur	inferentie die we maken als in communicatie het <u>samenwerkingsbeginsel</u> en/of de <u>maximes van Grice</u> op het eerste gezicht niet gerespecteerd worden. We proberen dan toch een betekenis voor de uiting te construeren.
inclusief <i>wij</i>	verwijst naar (de groep van) de spreker én (de groep van) de hoorder
innuendo	bijbetekenis van een uiting, die alleen door bepaalde mensen opgepikt kan worden (omdat ze <i>inside knowledge</i> hebben)
ironie	Stijlfiguur waarbij de spreker niet meent wat hij/zij zegt, of het tegenovergestelde bedoelt van wat hij/zij zegt.
maximes van Grice	De vier ongeschreven wetten van communicatie: (1) maxime van kwaliteit: zeg niet iets waarvan je niet weet of het waar is of waarvan je weet dat het niet waar is; (2) maxime van kwantiteit: maak je bijdrage zo informatief als nodig en niet meer informatief dan nodig; (3) maxime van relatie/relevantie: zeg alleen wat relevant is voor de communicatie die aan de gang is; (4) maxime van wijze: vermijd onduidelijke, ambigue, omslachtige en/of slecht gestructureerde formuleringen.
metafoor	Stijlfiguur, maar ook cognitief proces dat verband legt tussen twee verschillende categorieën, waarbij de ene gebruikt wordt om de betekenis van de andere te verduidelijken. De eigenschappen van de ene categorie worden daarbij overgedragen op de andere
nominalisering	substantief dat gevormd is op basis van een werkwoord en dat dus een handeling uitdrukt
patiens	rol van wie de handeling ondergaat bij een (werkwoordelijk) <u>proces</u>
perspectiefwijziging (<i>shift in footing</i>)	Degene die communiceert, doet dat niet vanuit het eigen perspectief, maar vanuit het perspectief van anderen. Dat kan door te citeren, of door op een andere manier naar de gedachten en/of woorden van anderen te verwijzen. Het resultaat van perspectiefwijziging is dat verschillende stemmen in het discours aan bod komen.
proces	handeling uitgedrukt door een werkwoord of een <u>nominalisering</u>

samenwerkingsbeginsel:
(*cooperative principle*)

We gaan ervan uit dat degenen met wie we communiceren te vertrouwen en van goede wil zijn, en dat ze de maximes van Grice respecteren.

Wie communiceert, zal dat op de juiste manier en het juiste moment doen, en zal ervoor zorgen dat de bijdrage past in de communicatie die aan de gang is.

verwijswoorden

woorden (bv. voornaamwoorden) die op zich geen betekenis hebben, maar die betekenis krijgen door de context waarin ze gebruikt worden (bv. *wij, zij*)